

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Gender Play

Sukupuolen ilmaisua soveltavan teatterin keinoin tutkiva työpaja
sateenkaarinuorille

Kristiina Puukko

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

09 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Kristiina Puukko	Sivumäärä 65 ja 20 liitesivua
Työn nimi Gender Play – Sukupuolen ilmaisu soveltavan teatterin keinoin tutkiva työpaja sateenkaarinuorille	
Ohjaava opettaja Juha Niiranen	
Työn tilaaja Hyvinkään nuorisopalvelut	
<p>Työn tilaaja oli Hyvinkään nuorisopalvelut. Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoitus oli suunnitella ja ohjata työpaja, jossa sateenkaarinuoret saivat turvallisessa ympäristössä pohtia sukupuoli-identiteettiin liittyviä kysymyksiä sekä harjoitella sukupuolen ilmaisuun liittyvää keho- ja äänenkäyttöä sekä maskeerausta. Työpajassa käytettiin soveltavan teatterin työtapoja, jotta aihetta päästäisiin käsittelemään myös tunne- ja asennetasolla. Työskentelyssä ei pyritty valmiiden ratkaisujen löytämiseen vaan asioiden käsittelyyn yhdessä. Tilaajan kanssa tavoitteiksi asetettiin näkemysten avartaminen ja nuoren oman ilmaisun tukeminen.</p> <p>Työpajaan osallistui kahdeksan Sateenkaarevat-ryhmässä käyvää 14–26-vuotiasta nuorta. He reflektoivat työskentelyä työpajan aikana sekä suullisesti että kirjallisesti. Lisäksi keräsin työpajan jälkeen palautteet nuorilta ja tilaajalta. Suunnittelun pohjaksi haastattelin molempia ryhmän ohjaajia sekä neljää työpajaan osallistunutta nuorta. Tietoperustani koostui sukupuolen moninaisuutta ja ilmaisu koskevista kirjallisuudesta ja muutamista tutkimustuloksista. Lisäksi hyödynsin aiempaa tietotaitoani ja kokemustani soveltavan teatterin menetelmistä ja työpajojen ohjaamisesta.</p> <p>Työpajasuunnitelmaa voi hyödyntää aiheen käsittelyssä myös muiden kohderyhmien kanssa. Lisäksi työpajassa käytetyt soveltavan teatterin työtavat soveltuvat monenlaisten ilmiöiden tutkimiseen. Opinnäytetyöni tarjoaa lukijalle mahdollisuuden pohtia käsityksiään sukupuolesta sekä sen ilmaisusta.</p> <p>Työskentelyssä nousi esille samoja teemoja kuin kirjallisuutta ja tutkimuksia lukiessani. Sateenkaarinuoret kokivat, että yhteiskunta haluaa vastauksen kahdesta sukupuolesta ja sukupuolia pitää ilmaista tietyllä tavalla. He kertoivat odotusten suuttavan ja aiheuttavan paineita. Nuoret nostivat esiin, että erityisesti feminiinisenä pidetty käytös on miehille kiellettyä. Maskuliinisuuden he kokivat olevan sallittumpaa kaikille. Nuorilla oli näistä kokemuksista jo päiväkotiajoilta. Kasvattajat olivat puuttuneet sukupuolen ilmaisuun, jos käytös poikkesi sukupuolinormista.</p> <p>Tilaaja oli työpajaan erittäin tyytyväinen ja koki, että asetettuihin tavoitteisiin päästiin. Ohjaajat kokivat lisäksi työpajan ryhmäytävänä, nuorien vahvuuksia löytävänä ja voimauttavana. Kuusi kahdeksasta nuoresta vastasi palautteessa saaneensa työpajasta rohkaisua sukupuolen ilmaisuunsa. Työpajan harjoitteista erityisesti pukeutumisen ja meikkaamisen koettiin tukevan kokemusta. Puolet nuorista kertoivat työskentelyn herättäneen uusia havaintoja, ajatuksia tai kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen. Kaikki nuoret osallistuivat aktiivisesti työskentelyyn. Käsitykseni mukaan kokemus oli nuorille positiivinen ja merkittävä.</p> <p>Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushankkeen mukaan sateenkaarinuoret voivat keskimäärin huomattavasti enemmän kuin heteroseksuaaliset ja cissukupuoliset nuoret. Sateenkaarinuorten haasteet johtuvat yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvistä normatiivisista käsityksistä. Näin ollen erityisesti sateenkaarinuoret tarvitsevat tukea. Tämä työpaja oli nuorille yksi mahdollisuus turvallisessa ympäristössä ilmaista itseään, oli sukupuolen ilmaisu normien mukaista tai ei. Viesti nuorille oli: Sinulla on oikeus omanlaisen sukupuolen ilmaisuun. Olet hyväksytty ja rakastettu juuri tuollaisena kuin olet. Ole oma itsesi.</p>	
Asiasanat työpajat, draamamenetelmät, sukupuoli-identiteetti, sosiaaliset normit, nuoret, itseilmaisu	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Civic activities and Youth Work

ABSTRACT

Author Kristiina Puukko	Number of Pages 65 and 20 attachm
Title Gender Play – A workshop for lgbtq+ youth that explores gender expression through applied theatre methods	
Supervisor Juha Niiranen	
Subscriber Hyvinkään nuorisopalvelut	
<p>The thesis was subscribed by Hyvinkään nuorisopalvelut -youth services. The purpose of this dynamic thesis was to plan and lead a workshop, where, in a safe environment, young lgbtq+ people could contemplate questions about gender identity and practice body movements, postures, voice tones and doing make-up related to gender expression. The working methods of the workshop were adapted from applied theatre practices, hence the subject at hand could also be processed in an emotional level. The goals were not set up to find ready-made solutions, but to discuss the issues together. Together with the subscriber, the goals were titled as to open up perspectives and to support young people in their own expressiveness.</p> <p>Altogether, eight young lgbtq+ people from age 14 to 26 attended the workshop. They reflected their work during the workshop both through discussions and in writing. Also, I collected feedback from subscriber and from young people. I interviewed both group leaders as well as four young participants for the plan basis of the workshop. My basis of knowledge consisted of literature dealing with gender diversity and gender expression and some research results. Furthermore, I utilized my previous know-how and expertise of leading workshops and methods used in applied theatre.</p> <p>The plan basis of this workshop can be used in processing the subject with other target groups. Also, the working methods used in the workshop are easily adapted for researching all kinds of phenomenon. My thesis provides its reader a possibility for self-reflection and contemplation regarding ones perspectives on gender and gender expression.</p> <p>During the workshop, I recognized that the themes discussed were similar, to the ones I had found in literature and research results. Young lgbtq+ people had the experience of society demanding to fit in the binary gender idea or to express the gender in a certain, normative way. They told that these demands gave them pressure and felt like provoking. Young people especially brought out that for a male expressing feminine behaviour was forbidden. Being masculine was seen more acceptable for everybody. Young people had had similar experiences since kindergarten. Educators had immediately criticized gender non-conformative behaviour.</p> <p>The subscriber felt that the goals were achieved. Both group leaders experienced that the workshop was empowering and encouraging young lgbtq+ people. Six out of eight young people gave feedback that the workshop had given them self-esteem expressing their gender. Especially dressing up and doing make-up were seen as supportive experiences. Half of the young people told that through the working methods they had noticed new things, thoughts and questions regarding gender expression. My perception is that this workshop was a positive and a meaningful experience for them.</p> <p>The wellbeing of lgbtq+ youth is, on average, on a lower level than the wellbeing of heterosexual or cis-gendered young people. The challenges lgbtq+ young people are facing in the society are rooted into the normative conceptions regarding gender and sexuality in the society. This workshop was one opportunity for these young people to express their gender in a safe environment, regardless of the gender norms and/or them being gender non-conformative. The message given to the young people was: You have the right to express your gender your own way. You are accepted and loved just the way you are. Be yourself.</p>	
Keywords workshops, drama methods, gender identity, social norms, young people, self-expression	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2.1 Sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus	9
2.2 Sukupuolen ilmaisu, sukupuolinormit ja sukupuolen performatiivisuus	11
2.3 Sateenkaarinuori, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt	13
2.4 Hyvinkään nuorisopalvelut, Sateenkaarevat-ryhmä	16
2.5 Soveltava teatteri	17
3 TAVOITTEET	18
4 POHJATYÖ	20
4.1 Taustatiedot	20
4.2 Käytännön asiat	21
4.3 Kysely ohjaajille ja nuorille	22
4.4 Työtavat	25
4.5 Reflektointi	27
4.6 Palaute	28
4.7 Materiaalit ja kustannukset	29
5 TYÖPAJASUUNNITTELMA	30
5.1 Ohjaajien esittely	30
5.2 Osallistujien parikeskustelu ja esittely sekä arvosanat	31
5.3 Työpajan esittely	32
5.4 Väite-jana	35
5.5 1–2–3-lämmittely ja välipurut	36
5.6 Kävele kuin...	37
5.7 Sukupuolinormit-patsasnäyttely	37
5.8 Sukupuoleen maskeeraaminen, opastus	39
5.9 Gender Buffet	39
5.10 Liike ja ääni -rinki sekä tutustuminen	40
5.11 Mitä tapahtuu näissä vaatteissa? Kehon, tilan ja äänenkäyttö	41
5.12 1–2–3-lämmittely	41
5.13 Hetken merkitseminen	42
5.14 Loppurinki ja arvosanat	42
6 TYÖPAJAN ARVIOINTI	43
6.1 Muutokset suunnitelmassa	43
6.2 Oma arviointi	45
6.3 Osallistujien reflektointi ja kirjurin muistiinpanot	46
6.4 Osallistujien palautteet	53
6.5 Ohjaajien palautteet	54
6.6 Yhteenveto	56
7 POHDINTA	58
LIITTEET	66

1 JOHDANTO

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössäni esittelen sateenkaarinuorille suunnatun, sukupuolen ilmaisua soveltavan teatterin keinoin tutkivan työpajan. Tarkoitukseni oli suunnitella ja ohjata työpaja, jossa nuoret saivat turvallisessa ympäristössä pohtia sukupuolen ilmaisuun liittyviä kysymyksiä. Työpaja tarjosi mahdollisuuden kokeilla sukupuolen ilmaisuun liittyvää kehon- ja äänenkäyttöä, pukeutumista ja maskeerausta. Tavoitteena oli tukea sateenkaarinuorta sukupuoli-identiteettiin liittyvissä pohdinoissa sekä oman itsensä ilmaisussa.

Sateenkaarinuorella tarkoitetaan tässä sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa nuorta. Sukupuolen ilmaisulla viitataan kaikkeen yksilön toimintaan ja käyttäytymiseen, jolla hän ilmaisee olevansa nainen, mies tai jotain muuta (Seta 2016a, 10). Soveltavan teatterin menetelmät eroavat perinteisestä tavasta tehdä teatteria. Niin kuin jo itsessään sana soveltava kertoo, teatteria ja sen työtapoja voidaan soveltaa myös muuhun tarkoitukseen. Tässä yhteydessä teatteria sovelletaan valitun teeman, sukupuolen ilmaisun, tutkimiseen. (Tutkivan teatterityön keskus 2017.) Työtavat mahdollistavat aiheen käsittelyn myös tunne- ja asennetasolla (Rusanen 2014, 154).

Työni tilaaja oli Hyvinkään nuorisopalvelut. Kohderyhmänä oli Sateenkaarevat-ryhmässä käyvät nuoret. Sateenkaarevat on viikoittain kokoontuva avoin ryhmä nuorille, jotka pohtivat seksuaalista tai sukupuolista identiteettiään. Työpaja toteutui nuorisopalveluiden järjestämällä yön yli kestäväällä retkellä Rytkön leirikeskuksessa 17.6.2017. Työskentelyyn osallistui kahdeksan nuorta, jotka olivat iältään 14–26-vuotiaita. Työpajan kesto oli viisi tuntia. Suunnittelun pohjaksi haastattelin molempia ryhmänohjaajia. Heidän avustuksellaan sain suunnitteluvaiheeseen mukaan myös neljän nuoren ajatukset.

Tarvetta aiheen monipuoliselle käsittelylle on. Nuoriso-ohjaaja Jenni Lappalaisen mukaan toimintaan on viimeisen vuoden aikana löytänyt monia nuoria, jotka pohtivat sukupuolisuuttaan. Muunsukupuolisuus, sukupuolettomuus sekä transsukupuolisuus nousevat esille keskusteluissa viikoittain. Nuorilla on valtava halu yhdessä tekemiseen ja kokemiseen sekä itsensä ilmaisemiseen turvallisessa ympäristössä. Nuoria

mietityttää muun muassa mitä ympäristö heiltä odottaa ja miten kohdata odotukset. Lappalainen on toinen ryhmän ohjaajista. (Lappalainen 2017.)

Tilaaajan tavoite oli avartaa nuorten näkemyksiä sukupuolesta sekä sen ilmaisusta. Tavoitteena oli, että nuoret saavat työpajasta keinoja ja rohkeutta ilmaista identiteettiään juuri niin kuin itselle parhaalta tuntuu. Yhdessä tekemisen ja kokemisen kautta tilaaja toivoi nuorten löytävän lisää rohkeutta olla oma itsensä.

Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushankkeen tulosten mukaan sateenkaarinuorten kokemukset vaikeuksista ja haasteista aiheutuvat nimenomaan yhteiskunnan sukupuolta ja seksuaalisuutta suuntautumista koskevista normatiivisista käsityksistä (Taa-vetti, Alanko & Heikkinen 2015, 6). Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua koskevia stereotyyppisiä oletuksia, jotka perustuvat perinteiseen kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Sen mukaan jokaisen odotetaan olevan joko nainen tai mies, ja jokaisen odotetaan myös kokevan ja ilmaisevan sukupuoltaan sille tyypillisellä tavalla. (Alanko 2014, 6.)

Koska yhteiskunnassa vallitsevat normit viestivät sateenkaarinuorelle, että hänen kokemuksensa sukupuolesta tai sen ilmaisu ei ole normaalia tai toivottavaa, tarvitsee sateenkaarinuori tukea. Työpaja tarjoaa yhden mahdollisuuden keskustella normeista ja sen herättämistä tunteista. Se tarjoaa nuorelle tilan, jossa hän voi ilmaista sukupuoltaan hyväksyvässä ja kannustavassa ilmapiirissä, oli ilmaisu normien mukaista tai ei. Halusin luoda työpajaan puitteet, joissa osallistuja voisi rohkaistua kokeilemaan jotain, mitä on kaivannut, mitä ei ole aiemmin uskaltanut ilmaista tai löytää jotain uutta itsestään. Tiedostamisen ja tuen avulla voin edistää toivottua muutosta.

Opinnäytetyössäni haluan myös herättää lukijaa pohtimaan omia käsityksiään sukupuolesta. Olemme tottuneet kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään ja helposti kohtaamme ihmiset tästä näkökulmasta, vaikka jokainen meistä ansaitsisi tulla kohdattuksi yksilönä.

Nykytiedon valossa sukupuolen määrittely vain kahteen luokkaan ei biologian näkökulmasta ole yksiselitteinen asia. Niin kromosomien tasolla kuin ulkoisten sukupuolielinten tunnusmerkeissä esiintyy vaihtelua ja moninaisuutta. (Mappes & Hurme 2013.) Neurologisissa tutkimuksissa on todettu, että pikkulasten aivojen rakenteessa ja toiminnassa olevat

erot ovat suhteellisen pienet, mutta kasvatus ja ympäristön kohtelu muokkaavat niitä pysyviksi rakenteiksi (Naisasialiitto Unioni 2017).

Sukupuoli on myös kulttuurisidonnaista ja sosiaalista. Ihmiset luovat sitä teoillaan ja toiminnallaan. Sitä rakennetaan suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Yhteiskunnan normit, moraali ja ihmiskäsitys sekä vanhemmilta ja muilta läheisiltä välittyvät tavat ja perinteet vaikuttavat vahvasti sukupuolen ilmaisuun. (Naisasialiitto Unioni 2017). Itse olen ollut nuoresta asti kiinnostunut sukupuolesta ja erityisesti sen performatiivisuudesta. Jos sukupuoli ajatellaan performatiiviseksi se tarkoittaa, että se mitä pidämme sisäisenä sukupuolen olemuksena, muodostuu jatkuvasti ylläpidettyjen tekojen sarjana (Butler 2006, 25).

Ennen yhteisöpedagogi-opintojani olen opiskellut erilaisia soveltavan teatterin menetelmiä sekä työskennellyt monenlaisten ryhmien ja teemojen parissa toiminnallisesti, teatterilähtöisiä menetelmiä hyödyntäen. Teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK) -opinnoistani ja aiemmasta kokemuksestani johtuen on luonnollista, että toiminnallisen opinnäytetyöni työtavat tulevat soveltavan teatterin kentältä.

Seuraavassa luvussa avaan työn taustaa ja tietoperustaa sekä aiheeseen liittyviä käsitteitä. Lisäksi esittelen kohderyhmän ja tilaajan sekä kerron soveltavan teatterin työtavoista. Kolmannessa luvussa käsittelen työn tavoitteita, tarpeellisuutta ja motiiveja. Toteutukseen liittyviä taustatietoja ja käytännön asioita käyn läpi neljännessä luvussa. Tässä luvussa jaan myös kyselyn vastaukset, perustelen valittuja työtapoja sekä kerron, minkälaisiin ratkaisuihin päädyin työn reflektoinnin ja palautteen suhteen.

Itse työpajasuunnitelma eli toiminnallisen opinnäytetyöni produkti muodostaa kokonaisuudessaan viidennen luvun. Siinä käyn läpi jokaisen valitun harjoitteen tavoitteineen. Näin soveltavan teatterin menetelmiä vähemmän tunteva lukija voi saada käsityksen työtavoista ja inspiroitua ehkä itsekkin niitä kokeilemaan. Työpajassa käytettyjä harjoitteita on mahdollista soveltaa monenlaisten ilmiöiden tutkimiseen, myös muiden kohderyhmien kanssa.

Työpajan arviointi muodostaa opinnäytetyön kuudennen luvun. Oman arviointini lisäksi työpajaa, sen sisältöä, ohjaamista ja merkityksellisyyttä arvioivat työskentelyyn

osallistuneet nuoret sekä tilaaja. Tässä luvussa käyn läpi myös muutoksia, joita työpajasuunnitelmaan tuli toteutusvaiheessa. Viimeisessä luvussa vedän lankoja yhteen ja pohdin tietoperustan toimivuutta. Kokoan siinä työskentelyssä syntyneitä havaintoja ja arvioin prosessia. Lisäksi pohdin, päästiinkö tavoitteisiin ja mitä jatkossa voisi tehdä. Opinnäytetyön liitteenä on myös työpajassa otettuja valokuvia, jotta lukija saisi paremmin käsitystä työskentelystä.

Johdannoksi työpajan teemaan, sydämeen ja sanomaan pyydän sinua kuuntelemaan Peruquoisin teini-ikäiselle lapselleen kirjoittaman kappaleen *Be yourself*. Tämän kappaleen lähetin työskentelyyn osallistuneille nuorille työpajan jälkeen kiitosviestini mukana. Kappaleen sanat kuvaavat hyvin sitä mistä työpajassa oli lopulta kyse:

Be yourself. Don't try to impress. Baby there isn't anybody else quite like you. Don't try to imitate. The universe doesn't make mistakes. Authenticity is the only way you live your life freely.

Be yourself. Everybody else is taken. Be yourself. Listen with your heart. Be yourself. Shine like a diamond you are. A beautiful brilliant star. Be yourself. The greatest work of art.

Walk for a day in someone else's shoes. You'll see that they struggle with themselves just like you. With their insecurities like am I enough, am I weaker, am I tougher, am I cool or beautiful?

Be yourself. Everybody else is taken. Be yourself. Listen with your heart. Be yourself. Shine like a diamond you are. A beautiful brilliant star. Be yourself. The greatest work of art.

I wish my mamma could have told me what I'm telling you. But I had to learn the hard way. So, when the passion starts to burn off itself, don't let it slip away. And.

Be yourself. Be yourself. Be yourself, everybody else is taken. Be yourself. Listen with your heart. Be yourself. Shine like a diamond you are. A beautiful brilliant star. Be yourself. The greatest work of art.

Trust in your beauty, trust in your love. Look for it within yourself. You will always be enough. (Peruquois 2017.)

2 TAUSTAA

Käyn tässä luvussa läpi työhön liittyviä keskeisiä käsitteitä ja määritelmiä. Avaan sukupuolen moninaisuutta, ilmaisua ja normeja. Esittelen työn kohderyhmän ja tilaajan sekä työpajassa käytettävien menetelmien taustaa.

2.1 Sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus

Alla olevan jaottelun avulla hahmotin mahdollisia työpajatyöskentelyssä esille nousevia sukupuoleen liittyviä pohdintoja ja näkökulmia. Sukupuolen käsitettä voidaan hahmottaa esimerkiksi seuraavan jaottelun avulla:

- 1) *Biologinen sukupuoli.* Tämä viittaa kehollisiin ulottuvuuksiin sukupuolta määriteltäessä; kuten anatomiaan, kromosomeihin ja hormoneihin. Perinteisesti biologinen sukupuoli on määrittynyt kaksijakoisena, vaikka tosiasiallisesti biologisetkin tunnusmerkit ovat moninaisia. Kuvaavampi termi voisikin olla esimerkiksi *syntymässä määritelty sukupuoli.*
- 2) *Sosiaalinen sukupuoli.* Tällä tarkoitetaan niitä odotuksia, rooleja ja normeja, joita sukupuoliin liitetään. Jako kahteen sukupuolirooliin koetaan nykyään rajoittavana ja se ylläpitää eriarvoisuutta.
- 3) *Juridinen sukupuoli.* Sukupuoli, joka on vahvistettu syntymässä. Tämä selviää sosiaaliturvatunnuksen loppuosasta. Suomessa on kaksi laillista sukupuolta, nainen ja mies.
- 4) *Sukupuoli-identiteetti.* Tämä on ihmisen oma kokemus sukupuolestaan ja sillä ei ole välttämättä mitään tekemistä syntymähetkellä määritellyn sukupuolen kanssa. Tähän liittyy myös se, kuinka ihminen ilmaisee sukupuoltaan esimerkiksi vaatetuksellaan tai käyttäytymisellään. Itse määritelty sukupuoli-identiteetti on yksilöä kunnioittavin tapa ymmärtää sukupuoli. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017a.)

Työpaja lähestyi sukupuolta erityisesti sosiaalisen sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin näkökulmista. Keskiössä kuitenkin tarpeet, jotka nousivat tilaajalta ja työskentelyyn osallistuvilta nuorilta.

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan, että sukupuolen fyysinen kehitys ja sukupuolen kokeminen ihmisillä vaihtelee. Kaikkia ihmisiä ei voida jakaa selkeästi kahden sukupuoleen ja poikkeukset eivät ole niin harvinaisia kuin kuvittelemme. Ennen syntymää meillä kaikilla on mahdollisuus kehittyä sekä tytöksi että pojaksi. Fyysistä kehittymistä määrittävät perintötekijät ja kasvuympäristömme. Olemme kaikki käyneet läpi monia kehitysvaiheita tyttö- tai poikasuuntaan ja jotkut meistä molempiin. Nämä kohdussa alkiona käydyt vaiheet muovaavat kokemustamme siitä, kuinka myöhemmin koemme sukupuolemme. Kaikkia lapsia ei pystytä heti syntymän jälkeen määrittelemään tytöiksi tai pojiksi, koska he ovat kehittyneet fyysisesti niin yksilöllisesti. Sukupuolen moninaisuus on osa luonnon ja ihmisen monimuotoisuutta. (Huuska 2015, 3.)

Sukupuolen voisi kahden lokeron sijaan ajatella ennemmin janana tai avaruudellisena jatkumona. Mieheys janan toisessa päässä ja naiseus toisessa. Näin jokainen voisi asettaa itsensä sopivaan kohtaan janalle. Mikäli vaihtoehtoja on vain kaksi, nainen ja mies, ei osa ihmisistä kuulu kumpaankaan ryhmään ja jää näin väistämättä ulkopuolelle. On myös tärkeää muistaa, että osa ihmisistä haluaa nimenomaan olla näiden kahden vaihtoehdon saavuttamattomissa, asettaa itsensä janan ulkopuolelle. He kokevat itsensä sukupuolettomiksi tai kuuluvansa välillä toiseen ja välillä toiseen ryhmään, yhtä aikaa molempiin tai sijoittuvansa parhaiten jonnekin välimaastoon. (Huuska 2015, 4.)

Vaikka sukupuolen moninaisuus yhdistetään usein sukupuolivähemmistöihin, sillä voi kuvata jokaisen kokemusta omasta sukupuolestaan sekä ylipäänsä sukupuolen moninaisia ilmenemismuotoja, tyylejä, kulttuureja ja merkityksiä yhteiskunnassa. Vähemmistönäkökulman korostamisen sijaan suositellaankin mieluummin käytettäväksi sukupuolen moninaisuuden käsitettä kuvaamaan kaikkien ihmisten sukupuolivariaatioita. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos 2017b.)

Itse koen tärkeäksi jouston, liikkumavaran. Että ihmisellä on oikeus halutessaan liikkua sukupuolijanalle eri tilanteissa ja elämänvaiheissa. Koen, että sukupuoli - sen kokeminen ja ilmaisu - ei ole staattinen tila, vaan ennemminkin prosessi. Mielestäni

on tärkeää, että ihminen voi ilmaista itseään, myös sukupuoltaan tai sukupuolelto-
muuttaan vapaasti. Sukupuolen moninaisuus on rikkaus.

2.2 Sukupuolen ilmaisu, sukupuolinormit ja sukupuolen performatiivisuus

Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Sukupuolen ilmaisu voi olla pukeutumista tietyille sukupuolelle tyypillisinä pidettyihin vaatteisiin tai käyttäytymistä tai elehtimistä sellaisilla tavoilla, joita pidetään eri sukupuolille ominaisina. Myös esimerkiksi meikki, korut, asusteet ja puhetapa voivat viestittää sukupuolta. On myös ihmisiä, jotka eivät halua ilmaista sukupuolenaan naista eivätkä miestä. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017c.)

Kokemukseni mukaan useimpia meistä kasvatetaan lapsesta asti ilmaisemaan sukupuoltamme sille sopivalla tavalla. Tähän osallistuu kasvattajat, yhteiskunta ja markkinatalous. Lelut, leikit ja vaatteet on sukupuolitettu, jaettu tytöille ja pojille sopiviin. Tytöiltä odotetaan ulkonäkökeskeisyyttä, kiltteyttä ja auttavaisuutta, kun taas pojilta kilpailullisuutta, voimannäyttöä, kykyä puolustaa itseään sekä peittää tiettyjä tunteita (Seta 2013, 71).

Kasvattajien toimintaa päiväkodissa tutkinut Outi Ylitapio-Mäntylä toteaa väitöskirjassaan, että lapsille ei yleensä sallita sukupuolen rajojen ylittämistä, vaan sitä pyritään rajoittamaan. Aikuisten teot, ilmeet ja eleet sekä puhe ja kieli kertovat ja mallintavat, miten tulee käyttäytyä tyttöinä ja poikina. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 101–102.) Vastavia tuloksia on saatu muistakin tutkimuksista. Leluja ja leikkejä kontrolloidaan, jotta lapset käyttäytyisivät sukupuolelleen tyypillisellä tavalla.

Normit kertovat minkälaisia ihmisten tulisi olla ja minkälaisia ei, mikä on normaalia. Koen, että sukupuoli on yksi isoimmista normeistamme. Joskus minusta tuntuu aivan kuin koko ihmistä ei olisi olemassa ilman sukupuolta tai jonkinlaista sukupuolen määrittelyä. Sukupuolijako tuntuu olevan vahvin ja hyväksytyin tapa hahmottaa ihmisyyttä ja maailmaa.

Sukupuolinormatiivisuus tarkoittaa sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua koskevia stereotyyppisiä oletuksia. Kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän mukaan,

jokaisen oletetaan olevan joko nainen tai mies ja kokevan sekä ilmaisevan sukupuoltaan sille tyypillisellä tavalla (Alanko 2014, 6).

Kulttuurissamme on tyypillistä tuoda esiin sitä, millainen on keskivertonainen ja keksivertomies. Odotukset ovat käyttäytyä sen mukaisesti, vaikka kaikki tavat elää todeksi omaa sukupuoltaan ovat normaaleja. Olemme jokainen ainutlaatuinen yhdistelmä miehisenä ja naisellisina pidettyä, siksi sukupuolen moninaisuus koskettaakin meitä kaikkia. (Huuska 2015, 3.)

Normikriittinen ajattelu on tärkeää, koska normit sulkevat ison joukon ihmisiä ulkopuolelle ja monet kärsivät stereotyyppioista. Uskon jokaisen haluavan itse päättää esimerkiksi siitä, miten pukeutuu, mille alalle hakeutuu töihin ja ketä rakastaa. Vuonna 2014 päivitetty tasa-arvolaki kieltää syrjinnän myös sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986). Syrjintä seksuaalisen suuntautumisen vuoksi on puolestaan kiellettyä yhdenvertaisuuslaissa (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014).

Kun sukupuoli ajatellaan performatiiviseksi, pyritään osoittamaan, että se mitä pidämme sisäisenä sukupuolen olemuksena, muodostetaan jatkuvasti ylläpidettyjen tekojen sarjana, ja että nämä teot esitetään sukupuoli-tetulla kehon tyylyttelyllä. (Butler 2006, 25.)

Yhdysvaltalainen filosofi ja feminismin teoreetikko Butler (synt. 1956) väittää siis, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat kumpikin ennemminkin tekemistä kuin olemista. Hän esittää, että sukupuolta ja seksuaalisuutta tuotetaan loputtomasti toistamalla. Toistamalla kehollisia tyynejä, puhe- ja ajattelutapoja luomme maskuliinisuutta ja feminiinisyttä, homo- ja heteroseksuaalisuutta. Sen sijaan, että ne ilmaisisivat niitä olemuksellisina asioina. (Rossi 2015, 33.)

Koen, että usein ikään kuin puen sukupuolta päälleni. Riippuen siitä mitä valitsen vaatekaapista, ilmaisen joko feminiinisyttä tai maskuliinisuutta tai androgyyniyyttä eli näiden yhdistelmää. Myös käytökseni vaikuttaa, teen sen sitten tiedostaen tai tiedottomatta. Paljonko vien tilaa, mitä sanavalintoja käytän, laitanko meikkiä vai en. Havaintojeni mukaan myös maailma vastaanottaa minut eri tavoin riippuen siltä minkälaista sukupuolen ilmaisua käytän. Väitän, että olemme jo lapsena oppineet valitsemaan tavat toimia ja olla vuorovaikutuksessa sen mukaan, kohtaammeko miehen vai

naisen. Kohtaammeko mies- vai naisoletetun, sillä oletuksenhan me teemme. Teemme oletuksen ruumiinrakenteen, vaatetuksen, äänen, käyttäytymisen ja kehönkäytön perusteella.

Tällä en tarkoita kuitenkaan sitä, että sukupuolen voisi valita aamulla kuin vaatteen kaapista tai että sillä ei olisi merkitystä. Sukupuoli on vain ne eleet ja tavat, joita pidetään sen ilmentyminä, mutta tämä ei tarkoita sitä, että sen voisi valita vapaasti (Vähäpassi 2006). Butler mainitseeikin performatiivisen sukupuoliteorian perusteoksena pidetyssä kirjassaan Hankala sukupuoli, että hän ei ole ottanut tarpeeksi huomioon inter- ja transsukupuolisten ihmisten kokemuksia (Butler 2006, 36-37).

Sukupuolen määrittäminen kokonaan sosiaalisesti ja biologiasta irralliseksi voi olla jopa vaarallista. Suomessa syntyy arviolta 3-8 lasta vuosittain, joita ei voida määritellä joko naisiksi tai miehiksi. Edelleen kirurgit tekevät päätöksiä näiden lasten sukupuolesta ja muokkaavat vauvojen genitaaleja kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän mukaiseksi. Nämä ovat erittäin vahingollisia toimenpiteitä intersukupuolisten lasten kannalta. Ajatus sukupuolesta pelkästään sosiaalisena, irrallaan biologiasta voi siis koitua monen lapsen kohtaloksi. Sukupuolen performatiivisuus saattaa johtaa ajatukseen, että sukupuolella ei ole väliä, siihen voidaan kasvattaa. (Tyrniluoto 2017a.)

Sosiaalisen sukupuolen teoriolla perusteltiin vanhemmille, että lapsi voidaan kasvattaa lääkärin valitsemaan sukupuoleen, vaikka se johtikin monesti ”potilaiden” kokemusten mukaan väärin valintoihin. Vaikka tätä julmaa tapaa on yritetty kitkeä, leikkauksia tehdään yhä edelleen myös Suomessa. (Tyrniluoto 2017b.)

2.3 Sateenkaarinuori, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt

Sateenkaarinuorten hyvinvointia Suomessa kartoittaneessa verkkokyselyssä sateenkaarinuorilla tarkoitettiin homoja, lesboja, bi-seksuaaleja, transnuoria, intersukupuolisia ja queer-nuoria sekä muita nuoria, jotka haastavat sukupuolen ja seksuaalisuuden normeja (Taavetti, Alanko & Heikkinen 2015, 1). Tämä määritelmä sopii hyvin myös kuvaamaan kohderyhmää, jolle suunnittelin työpajaa. Sateenkaarinuorilla tarkoitetaan tässä tavalla tai toisella sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa nuorta. Keskeisellä sijalla on nuoren oma kokemus kuulumisesta ryhmään.

Avaan alla tarkemmin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyviä keskeisiä käsitteitä lainaten suoraan Setan ylläpitämää sateenkaarisanastoa. Sanastoa ylläpidetään Setan nettisivuilla.

Sukupuolivähemmistöön katsotaan kuuluvaksi 1) transihmiset, 2) sukupuolettomat, 3) intersukupuoliset ihmiset sekä 4) sukupuoliristiriitaa kokevat ihmiset.

- 1) *Transihminen* on yleiskäsite, jolla usein kuvataan kaikkia, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon heidät syntymähetkellä määriteltiin. Transihmisiin luetaan kuuluvan transvestiitit, muunsukupuoliset/transgenderit ja transsukupuoliset.

Transvestisuus tarkoittaa, että henkilö tuntee ainakin ajoittain tarvetta ilmaista eläytymällä, pukeutumalla tai laittautumalla toista (binääristä) sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty. Transvestiitti on usein tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa eikä hänellä ole tarvetta juridisiin muutoksiin ja/tai lääketieteellisiin korjauksiin sukupuolen suhteen. Monelle transvestiitille on tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuoleessa, jota hän kulloinkin ilmentää.

Muunsukupuolinen/transgender. Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä mies että nainen, jotakin mieheyden ja naiseuden väliltä tai sitten tyystin tämän jaon ulkopuolella. Muunsukupuolisuus voi toimia kattokäsitteenä muullekin ei-binääriselle sukupuolen kokemiselle. Kaikki binäärisen sukupuoli- jaon ulkopuolella olevat eivät siksi koe termiä omakseen.

Transsukupuolisuus. Transsukupuolisen ihmisen kokemus omasta sukupuolestaan ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen ja/tai jotain muuta. Transsukupuolinen ihminen voi korjauttaa kehoaan vastaamaan kokemaansa sukupuolta. Transsukupuoliselle on tärkeää, että hänet kohdataan oikeassa sukupuoleessaan, minkä vuoksi sukupuolen korjauksen sosiaaliset ja juridiset ulottuvuudet ovat myös tärkeitä.

- 2) *Sukupuoleton*. Kaikilla ihmisillä ei ole sukupuoli-identiteettiä. Osalle taas sukupuoli-identiteetti voi olla sukupuoli-identiteetti. Sukupuolettomaksi itsensä kokeva voi myös määritellä itsensä termillä *agender*. Agenderiys kuvataan usein sukupuoli-identiteetin puuttumisena ja sukupuoli-identiteettinä.
- 3) *Intersukupuolisuus*. Käsitteellä kuvataan laajaa joukkoa erilaisia synnynnäisiä tiloja, joissa henkilön keholliset, anatomiset tai muut sukupuolen tunnusmerkit eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Intersukupuolinen tila ei määrittele sitä, minkälainen sukupuoli-identiteetti henkilölle kehittyy. Kuten muutkin lapset, kasvava intersukupuolinen lapsi useimmiten ymmärtää itse oman sukupuoli-identiteettinsä.
- 4) *Sukupuoliristiriitaa kokevat ihmiset*. Sukupuoliristiriita tarkoittaa, että ihmisen tunne omasta sukupuolesta ei vastaa hänen kehoaan eikä toisten hänessä näkemää sukupuolta. Transsukupuolisuus on sukupuoliristiriidan äärimuoto.

Sanaa *cis* käytetään kuvaamaan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen kulttuurissa yleensä liitettyjen odotusten mukaiset. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia. Cis on vastakohta sanalle trans; sanat ovat alkuaan latinasta, jossa niillä on merkitys 'tällä puolen' ja 'toisella puolen'. Cismies on syntymässä määritelty mieheksi. Cisnainen on syntymässä määritelty naiseksi.

Ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on jotain muuta kuin 1) heterous, kuuluvat seksuaalivähemmistöihin. Tällaisia ovat mm. 2) homot ja lesbot sekä 3) bi- ja panseksuaalit. Myös 4) aseksuaalit kuuluvat seksuaalivähemmistöön.

- 1) *Heteroseksuaalisuus*. Hetero, heteroseksuaali eli heteroseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa muuta kuin omaa sukupuoltaan olevia ihmisiä kohtaan, käytännössä yleensä mies naista tai nainen miestä. Vaikka tämä viittaa ajatukseen, että sukupuolia olisi vain kaksi, myös jotkut ei-binäärisesti eli muutoin kuin naisiksi tai miehiksi identifioituvat määrittelevät itsensä heteroiksi.

2) *Homous*. Homo, homoseksuaali eli homoseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia kohtaan. Sanaa *homo* käytetään myös suppeammin tarkoittamaan itsensä mieheksi määrittelevää henkilöä, joka kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista mielenkiintoa miehiä kohtaan. Sanaa *lesbo* puolestaan käytetään tarkoittamaan itsensä naiseksi määrittelevää henkilöä, joka kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista mielenkiintoa naisia kohtaan.

3) *Biseksuaalisuus*. Bi, biseksuaali eli biseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa sekä omaa että eri sukupuolta olevia kohtaan. Joillekin kumppanin sukupuolella ei ole merkitystä.

Panseksuaalisuus. Panseksuaali eli panseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista tai/ja emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole heille merkitystä. Monet panseksuaalit kokevat, että termi vapauttaa luokittelemasta seksuaalisen kiinnostuksen kohteita sukupuolen mukaan. Termit panseksuaalisuus ja biseksuaalisuus ovat osittain päällekkäisiä.

4) *Aseksuaalisuus*. Aseksuaali eli aseksuaalinen ihminen kokee hyvin vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa toisia henkilöitä kohtaan. Sana ei määrittele kokijan omaa sukupuolta tai sukupuoli-identiteettiä. Aseksuaalinen ihminen voi tuntea emotionaalista vetovoimaa mihin sukupuoleen tahansa tai ei kehenkään.

Queer on poliittinen ja usein akateeminen näkökulma ja ajattelumalli, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Queer on myös identiteetti, jonka myötä ihminen ei halua määrittää omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoltaan. (Seta 2016b.)

2.4 Hyvinkään nuorisopalvelut, Sateenkaarevat-ryhmä

Työni tilaaja oli Hyvinkään nuorisopalvelut. Hyvinkään nuorisopalvelut järjestää yhdessä nuorten kanssa monenlaisia vapaa-ajan aktiviteetteja, edesauttaa nuorten

osallisuutta heitä koskevassa päätöksenteossa sekä tarjoaa tukea ja neuvontaa. Nuorisotyötä he tekevät siellä missä nuoret ovat: nuorisotaloilla, kouluilla, tapahtumissa ja sosiaalisessa mediassa. Nuorisopalvelut tukevat myös nuorisjärjestöjä ja nuorten itse järjestämää ryhmätoimintaa. (Hyvinkään nuorisopalvelut 2017a.)

Työpajan kohderyhmä oli Sateenkaarevat-ryhmässä käyvät nuoret. Sateenkaarevat on avoin ryhmä nuorille, jotka pohtivat sukupuoliin ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Ryhmä kokoontuu säännöllisesti kerran viikossa nuorisotalo Sillassa ja toimintaan osallistuu kerrallaan 10–18-vuotiaita. Avoin ryhmätoiminta on suunnattu pääasiassa 16–20-vuotiaille, mutta myös nuoremmat ja vanhemmat voivat osallistua. Ohjelma on vaihtelevaa ja monipuolista ja nuoret saavat osallistua sen suunnitteluun. Ryhmä on tehnyt yhdessä myös retkiä ja osallistunut tapahtumiin. Sateenkaarevat-ryhmää ohjaavat nuorisohjaajat Jenni Lappalainen ja Jenna Rintala. Sateenkaarevat on osa Hyvinkään nuorisopalveluiden järjestämää kerhotoimintaa. (Hyvinkään nuorisopalvelut 2017b.)

2.5 Soveltava teatteri

Soveltava teatteri ja teatterilähtöinen työskentely voi toimia alustana erilaisten ilmiöiden tutkimiselle. Opinnäytteessäni teemana on sukupuolen ilmaisu. Pelkän puheen sijaan, keskustelusta tulee toiminnallista ja kokemuksellista. Työskentely on myös kehollista. Sanat muuttuvat lihaksi. Toiminnan kautta keho voi kertoa asioita ohittaen käsitteellisen mielen (Luoma-Kuikka, 188). Taiteellisten menetelmien kautta voidaan päästä käsittelemään asioita myös asenne- ja tunnetasolla (Rusanen 2014, 154). Työskentelyssä ei pyritä valmiiden ratkaisujen etsimiseen vaan asioiden käsittelemiseen yhdessä. Näin työskentely on kiinni voimakkaasti siihen osallistuvien ajatus- ja kokemusmaailmasta. (Korhonen 2014, 21-22).

John Sommersin (2008) mukaan soveltava teatteri rakentuu neljän keskeisen periaatteen mukaan;

- a) se tarjoaa sosiaalisen laboratorion todellisuuden mallintamiseksi
- b) se tarjoaa ylivertaisen mahdollisuuden asenteiden ja käsitysten muuttamiseen verrattuna puhumalla tapahtuvaan vaikuttamiseen
- c) siinä fiktiivinen tarina ja oma henkilökohtainen kertomus punoutuvat yhteen ja tässä kahden todellisuuden yhtäaikaan läsnäolossa tapahtuu oppimista

d) siinä vakavia ja tärkeitä asioita tutkitaan leikin säännöillä ja keveydellä (Korhonen 2014, 22.)

Soveltavaa teatteria ei tehdä taiteen kontekstissa, vaan esimerkiksi erilaisissa yhteisöissä ja laitoksissa, koulutustilaisuuksissa ja kehittämishankkeissa. Tekemisen tavoitteet ja soveltavan teatterin lajit voidaan jakaa karkeasti kolmeen osa-alueeseen: yhteisölliseen, kasvatukselliseen ja terapeuttiseen. Tässä yhteydessä kasvatuksellisuus tulee nähdä mahdollisimman laajasti. Sitä kuvaavia synonyymejä voisivat olla esimerkiksi sanat oppiminen ja ymmärryksen lisääminen. (Korhonen 2014, 21.)

Päädyin käyttämään opinnäytetyössäni käsitettä soveltava teatteri, vaikka olisin voinut puhua myös draamamenetelmistä, toiminnallisista teatterilähtöisistä menetelmistä tai teatterilähtöisestä työskentelystä. Soveltava teatteri on minulle termeistä tutuin ja se kuvaa mielestäni parhaiten työpajassa käytettyjä työtapoja. Se on kattotermi, jonka alle käytetyt työtavat mahtuvat ja joka kuvaa parhaiten aiempaa osaamistani ja koulutustani, josta ammennan tähän työhön.

Olen opiskellut seuraavia soveltavan teatterin menetelmiä: teatteri opetuksessa (TIE – Theatre in Education), prosessidraama, tarinateatteri (Playback Theatre) ja Forum-teatteri. Lisätietoja näistä työtavoista löydät esimerkiksi YLÖS-hankkeen nettisivuilta (<http://www.yleisotyo.fi/index.php?page=soveltava-teatteri>).

3 TAVOITTEET

Joillekin oma sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen on selkeä ja toisille taas ei. Pohtiminen, kokeileminen, erehtyminen ja uudelleenmäärittely kuuluvat ihmisyyteen. Jokaisen tulee saada rauhassa pohtia ja etsiä itselleen sopivia sanoja ja tapoja olla sellainen kuin on. (Seta 2016, 1.)

Tarkoitukseni oli suunnitella ja ohjata työpaja, jossa sateenkaarinuoret saavat turvallisessa ympäristössä pohtia sukupuolen ilmaisuun liittyviä kysymyksiä sekä kokeilla sukupuolen ilmaisuun liittyvää kehon- ja äänenkäyttöä sekä maskeerausta. Tavoitteeni oli tukea sateenkaarinuorta sukupuoli-identiteettiin liittyvissä pohdinnoissa sekä oman itsensä ilmaisussa. Työpajan tarkoitus oli tarjota nuorelle mahdollisuus jakaa

kokemuksia ja auttaa nuorta tiedostamaan sukupuoleen ja sen ilmaisuun liittyviä normeja. Ilmiötä oli tarkoitus tutkia yhdessä toiminnallisesti, pääasiassa soveltavan teatterin keinoin. Pääpaino työskentelyssä olisi konkreettisesti kokeilemisessa. Työpajan tarkoitus oli tarjota välineet sukupuolen ilmaisun tutkimiseen.

Hyvinkään sateenkaarevat -ryhmässä oli noussut esille tarve työpajalle, jossa pääsisi konkreettisesti kokeilemaan sukupuolen ilmaisuun sekä sukupuolen maskeeraamiseen liittyviä asioita. Juuri tämän tyyppistä toimintaa ei heillä ollut tarjota, joten työpaja tukisi ja täydentäisi Hyvinkään nuorisopalveluiden nuorisotyötä.

Tilaaajan tavoite oli, että nuoret saavat työpajasta keinoja ja rohkeutta ilmaista sukupuoli-identiteettiään juuri niin kuin itselle parhaalta tuntuu. Työpajan avulla etsittiin ja harjoiteltiin tapoja tuoda esille omaa minuutta ja avarrettiin näkemyksiä sukupuolesta sekä sen ilmaisusta. Yhdessä tekemisen ja kokemisen kautta tilaaja toivoi nuorten saavan lisää rohkeutta olla oma itsensä.

Suomessa sateenkaarinuorten hyvinvointia kartoittanut Hyvinvoiva sateenkaari - tutkimushanke osoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuu Suomessa monenlaista syrjintää, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Kyselyn mukaan sateenkaarinuoret voivat keskimäärin huonommin kuin heteroseksuaaliset ja cissukupuoliset nuoret. (Taavetti, Alanko & Heikkinen 2015, 6). Sateenkaarinuoret ovat siis erityisen tuen tarpeessa ja ehkäisevän työn merkitys korostuu entisestään.

Taustalla minulla on halu olla mukana tukemassa kasvua, luomassa henkisiä ja fyysisiä tiloja, joissa nuori saa tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi juuri sellaisena kuin hän on. Tarvitaan lisää hetkiä ja kokemuksia, joissa seksuaalinen suuntautuminen, kokemus sukupuolesta tai sen ilmaisu eivät ole ongelmia, vaan päinvastoin rikkaus, osa elämän kaunista monimuotoisuutta.

Opinnäytetyölläni haluan myös osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun sukupuolesta ja sen merkityksestä. Aihe on ajankohtainen. Haluan kyseenalaistaa normeja ja rikkoja rajoja, luoda puitteita yksilöllisyydelle ja itsemääräämisoikeudelle. Jokaisella on oikeus määrittellä itse tai olla määrittelemättä seksuaalinen suuntautumisensa ja sukupuolensa. Itsemäärittelyoikeuteen kuuluu myös se, että jokainen saa ilmaista

sukupuoltaan juuri niin kuin itse haluaa (Seta 2016, 1). Monenlaisia tekoja tarvitaan. Ruohonjuuritasolla nuorten kanssa tehtävä työ on tärkeää kuin myös esimerkiksi yhdenvertaisen lainsäädännön edistäminen.

Järjestö- ja nuorisotyön kenttään opinnäytetyöni tarjoaa ajatuksia ja herättää kiinnostusta teatteripohjaisten menetelmien hyödyntämiseen. Esiteltynä työtapoja voi käyttää monenlaisten teemojen käsittelyyn eri kohderyhmien kanssa. Tavoitteena on myös herättää alalla toimivia pohtimaan käsityksiään sukupuolesta ja sitä kautta antaa eväitä kohtaamaan paremmin kanssaihmiä. Kasvattajat ovat näitä kysymyksiä poh-tiessaan aina väistämättä tekemisissä myös oman sukupuolikokemuksensa, suku-puoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisunsa kanssa.

Kaikki tavat elää todeksi omaa sukupuoltaan ovat luonnollisia (Huuska 2015, 1).

4 POHJATYÖ

Tässä luvussa jaan mitä kaikkea otin huomioon ja ratkaisin suunnitteluvaiheessa. Käyn läpi työpajan suunnitteluun liittyviä taustatietoja, käytännön asioita ja kyselyn vastaukset. Kerron työtavoista, reflektoinnista ja palautteesta perusteluineen. Lisäksi käyn läpi työpajassa tarvittavia materiaaleja ja työpajan budjetin.

4.1 Taustatiedot

Suunnitteluvaiheessa tiesin, että työpaja toteutuisi Hyvinkään nuoripalveluiden järjes-tämällä sateenkaarinuorten viikonloppuretkellä Rytkön leirikeskuksessa lauantaina 17.6.2017. Tapahtumaan osallistuisi arviolta 8–13 nuorta, jotka ovat iältään 15–25-vuotiaita. Mukana leirillä olisivat nuoriso-ohjaajat Jenna Rintala sekä Jenni Lappalai-nen, joka toimisi myös leirin vastuuohjaajana.

Leirin ohjelmaan kuuluisi lauantaina pidettävän työpajan lisäksi ruoanlaittoa, yhdessä tekemistä, pelailua sekä mahdollisuus saunoa ja uida. Työpajaan osallistuminen olisi ilmaista ja vapaaehtoista. Koko retki oli osallistuville nuorille ilmainen ja sisälsi matkat, majoittumisen sekä ruokailut. Nuoren oli mahdollista osallistua yön yli 16.6.–17.6.2017 joko perjantaista lauantaihin tai vain osaksi aikaa, yöpyen kotonaan. Nuoret eivät olleet vakuutettuja Nuorisopalveluiden toimesta ja alaikäisiltä kysyttiin vanhempien lupa osallistua retkeen.

4.2 Käytännön asiat

Suunnitellessani huomasin, että työpajan ohjaamisen lisäksi olisi myös muita tehtäviä työpajapäivänä. Koska kyseessä oli opinnäytetyö ja työpajaan osallistui myös alaikäisiä, täytyi dokumentointia miettiä tarkkaan. Pohdin muun muassa; pitäisikö työskentely videokuvata vai pelkästään äänittää ja miten eri vaihtoehdot vaikuttaisivat työskentelyyn nuorten kannalta, entä minun näkökulmastani jatkotyöskentelyä ajatellen. Miten hoidan lupa-asiat, entä teknisen toteutuksen ja ketkä voisivat auttaa? Pohdin, kuka voisi toimia työpajan valokuvaajana, entä kirjata työskentelyssä nousseita ajatuksia.

Tilaaaja oli osallistunut aktiivisesti suunnitteluun ja molemmat nuoriso-ohjaajat olisivat paikalla työpajapäivänä, joten oli luonnollista kääntyä asiassa ensimmäisenä heidän puoleensa. Nuoret olivat entuudestaan tuttuja nuoriso-ohjaajille, mikä saattaisi olla hyödyksi työskentelyssä. Ehdotin ohjaajille muutamaa kohtaa, missä he voisivat tarvittaessa olla avuksi ja kysyin heidän osaamisestaan ja kiinnostuksistaan. He näyttivät heti vihreää valoa.

Sovimme, että työpajassa Jenni auttaisi nuoria maskeerausessa ja Jenna pukeutumisessa. Jenni lupasi toimia myös valokuvaajana dokumentoiden työpajaa, hänellä oli siihen tarvittavat välineetkin. Kuvauslupa kulki tilaajan kautta alaikäisten nuorten vanhemmille samassa yhteydessä, kun heiltä pyydettiin lupaa osallistua nuorisopalveluiden retkelle, minkä osana työpaja toteutettiin (Liite 4).

Kumppanini, Armas Alvari, halusi myös tukea minua. Hän tuli mukaan auttamaan tarpeen mukaan, tekemään havaintoja ja toimimaan kirjurina. Hän on työskennellyt

aiemmin myös kirjoittamisen parissa, joten tehtävä oli hänelle helppo. Hän työskentelee tällä hetkellä mielenterveyskuntoutujien kanssa, joten osaamista ihmisten kohtaamisesta löytyy. Koin hänet sopivaksi henkilöksi tehtävään ja oli erittäin upeaa saada tukea kumppanilta tärkeänä päivänä.

Viestintä työpajasta nuorille kulki pääasiassa Hyvinkään nuorisopalveluiden kautta. Ryhmän ohjaajat kertoivat yön yli kestävästä retkestä ja työpajasta nuorille sekä kasvokkain että Facebookin ryhmächatin kautta. Viikoittaisessa ryhmän tapaamisessa he myös keskustelivat aiheesta. Sateenkaarevat-ryhmän ohjaaja Jenni loi tapahtumasta kutsun Facebookiin nimellä ”Me mennään Rytköön!”.

Hän kutsui minutkin tapahtumaan ja sovimme, että kerron siellä itse lisää nuorille työpajasta. Jenni kannusti rentoon ja oman persoonan mukaiseen viestintään. Lähetin viestini varmuuden vuoksi ennen julkaisua hänelle tarkistettavaksi. Tapahtumakutsu ja viestini nuorille löytyy kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteistä (Liite 5).

4.3 Kysely ohjaajille ja nuorille

Työpajan suunnittelun pohjaksi haastattelin sähköpostitse molempia Hyvinkään nuorisopalveluiden nuoriso-ohjaajaa, Jenni Lappalaista ja Jenna Rintalaa. He vetävät yhdessä Sateenkaarevat-ryhmää eli työskentelevät niiden nuorten kanssa, joille työpajaa suunnitellaan. Heidän avustuksellaan keräsin myös nuorten ajatuksia. Ohjaajat kävivät kyselyn läpi nuorten kanssa viikoittaisessa ryhmätapaamisessa, yhdessä nuorten kanssa keskustellen. Kysymykset olivat samat sekä ohjaajille että nuorille, joten ohjaajat muokkasit kysymyksiä tarpeen mukaan. Tapaamiseen, jossa kysely käytiin läpi, osallistui kymmenen nuorta. Kysymykset tavoittivat heidän lisäksi kymmenen nuorta Facebookin ryhmächatin välityksellä.

Alla kysymykset joihin sekä nuoriso-ohjaajat että nuoret vastasivat (Liite 1).

1. Mitä erityistä on mielestäsi hyvä huomioida työskennellessä sateenkaarinuorten kanssa?
2. Minkälaisia kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen nuoret esimerkiksi pohtivat kokemuksesi mukaan?

3. Mitä konkreettista sukupuolen ilmaisuun liittyvää nuoret voisivat mielestäsi haluta päästä tutkimaan ja kokeilemaan?
4. Mitä a) toiveita ja b) pelkoja kuvittelet, että nuorilla voisi olla tähän työpajaan osallistumiseen liittyen?
5. Vapaa sana: ajatuksia, kommentteja, toiveita, ideoita, tajunnanvirtaa.

Osa nuorista pyysi miettimisaikaa vastaamiseen. Yksi kommentoi vastaamisen olevan hankalaa, vaikka on pohtinut kysymyksiä pitkään. Toinen kommentoi näkevänsä kysymyksissä liikaa tekstiä ja menevänsä asiasta lukkoon. Kaiken kaikkiaan neljä nuorta palautti vastaukset kysymyksiin. Näin vastausprosentiksi tulee 20. Vastauksia saatiin vain niiltä nuorilta, jotka olivat paikalla tapaamisessa.

Molempien ohjaajien vastauksissa huomioitavaksi nousi tilanneherkkyys. Tällä he tarkoittivat kykyä tarttua ajankohtaisiin, ryhmästä nouseviin, esimerkiksi mediassa esillä olleisiin aiheisiin. Tilannetajulla he tarkoittivat myös taitoa muuttaa suunnitelmia lennosta tarpeen niin vaatiessa.

Toinen ohjaajista painotti erityisesti tilojen soveltuvuutta kaikille, tästä esimerkkinä sukupuolineutraalit vessat. Toinen ohjaaja kertoi, että heillä on tapana sopia nuorten kanssa, ettei kukaan halua loukata toista. Sopimus on erityisen tärkeä ennen toiminnallista työskentelyä, missä nuoret käsittelevät arvojaan tai mielipiteitään. Näin ryhmään luodaan luottamuksellinen ja samalla rohkea ilmapiiri.

Myös nuorten vastauksista samaan kysymykseen nousi esille tilannetajun tärkeys. Toisaalta toivottiin herkkyyttä ja toisaalta normaalia kohtelua. Pyydettiin kunnioittamaan nuoren kokemusta sukupuolestaan, iästä huolimatta. Toivottiin, että sateenkaarinuorten kanssa työskentelevät aikuiset eivät tekisi oletuksia ja että heillä olisi oikeaa tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Yksi nuori nosti esille sen, että annettaisiin myös aikaa asioille, kunnioitettaisiin nuoren omaa tahtia, esimerkiksi kaapista ulos tulemisessa.

Kokemuksensa mukaan nuoriso-ohjaajat ajattelivat nuorten pohtivan sukupuolen ilmaisuun liittyen seuraavia asioita:

”Mitä yhteiskunta odottaa, entä perhe?”

”Saako olla epävarma? Voiko eri päivinä tuntua eriltä? Onko ”epäaito” jos toisena päivänä on tyttömäinen ja toisena miehekäs?”

”Saako transnainen pitää miehekkäistä asioista? Saako transmies tykätä meikata?”

”Olenko liian feminiininen/maskuliininen persoonana?”

”Miltä oma ääni kuulostaa?”

”Voiko pukeutua tietyllä tavalla? Uskaltaako pukeutua julkisesti tiettyihin vaatteisiin?”

”Miten voisi ilmaista sukupuoltaan paremmin?”

”Miltä tuntuu ihmisten reagointi.”

”Pelko siitä, että onko epäonnistunut sukupuolensa ilmaisussa, jos henkilö luokitellaan ulkopuolisen suusta väärin.”

”Vaikka tiedän että tää (kokemus muunsukupuolisuudesta) on täysin normaalia ja mulle ok, niin silti välillä hävettää olla tällainen”. (Nuorelta kuultu lause.)

Nuoret vastasivat pohtivansa seuraavia asioita:

”Pohdin omaa sukupuoli-identiteettiä, mihin lokeroituu ja mitä muut ovat ja miten ilmaista omaa sukupuoltaan, mikä on liian maskuliinista/feminiinistä.”

”Voisiko naisena pukeutua maskuliinisesti, esim. poikien vaatteisiin.”

”Miten voisin näyttää enemmän siltä, mikä oma käsitykseni itsestäni on, sillä kehoni on usein eri mieltä kanssani.”

”En ole pohtinut ilmaisua, identiteettiä kylläkin. Tai ehkä sosiaalisia rooleja ja normeja, mitä saa/ei saa tehdä, jotta muut hyväksyvät minut.”

”Miksi yhteiskunta on sitä mieltä, että naiselle on ok olla miehekäs, mutta mies ei saisi olla naisellinen.”

Sekä nuoret että ohjaajat pohtivat, onko miehen feminiinisyys ja naisen maskuliinisuus sallittua, saako ilmaisu sen suhteen vaihdella ja mitä tämä tarkoittaa transihmisten kohdalla. Onko heillä tarvetta, uskallusta tai oikeutta varioida sukupuolen ilmaisuaan?

Kyselystä tuli ilmi, että nuoret halusivat kokeilla meikkaamista sekä eri rooleja teatterin avulla, leikkiä sukupuolen ilmaisulla. Ohjaajat vastasivat samoin. He kokivat, että nuoret haluavat pohtia ja kokeilla, mitkä piirteet koetaan naisellisiksi ja mitkä miehekkäiksi. Ohjaajat kertoivat, että äänenkäyttö on puhuttanut nuoria ja he voisivat kaivata vinkkejä ja treenejä siihen liittyen. Myös tilanteet, joissa nuoret ovat tulleet

väärin sukupuolitetuksi aiheuttavat nuorille pohdintaa, kertoivat ohjaajat. Nuoret kertoivat lisäksi haluavansa keskustella.

Kun kysyin toiveista ja peloista työpajaan osallistumiseen liittyen, nousi sekä nuorilta että ohjaajilta yksi yhteinen huoli. Haluaako ja uskaltaako nuori, joka ei ole cis-sukupuolinen, leikkiä sukupuolen ilmaisulla? Aihe saattaa olla arka. Sama kysymys mitä olen itse pohtinut. Suunnitelmassa ja ohjeistuksessa tulen kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että jokainen saa kokeilla juuri sitä mitä itse haluaa, kokee tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Mihinkään ei ole pakko osallistua.

Muita nuorten esittämiä toiveita oli saada tietoa ja lukuvinkkejä sekä iloa ja onnistumisen kokemuksia. Peloksi mainittiin mahdollinen ahdistuksen tunne, jos menee lii-
kaa epä mukavuusalueelle, huono ilmapiiri tai ohjaajan puutteelliset tiedot sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

Ohjaajat näkivät, että nuorten toiveita olisivat ryhmässä oleminen, turvallisuus ja yhteishenki. Ohjaajan näkökannasta yksi esille noussut huomio oli se, että toiminnassa käy monenlaisia nuoria: osa on erittäin herkkiä ja vetävät välillä muita mukaan negatiiviseen ajatukseen. Kenenkään ei ole koskaan pakko osallistua, mutta kaikille pitää antaa tilaa ja rohkeutta halutessaan: eli osallistumattomat eivät saisi syyllistää osallistuvia.

Kyselystä nousi esille ohjaajalta toive varata riittävästi aikaa myös pohdintaan ja keskusteluun toiminnallisen osuuden lisäksi. Yksi nuori esitti toiveen, että työpajassa huomioitaisiin muutkin sukupuolet, ei vain nainen ja mies. Voisimme tutkia myös androgyyniä ja oppia siitäkin lisää. Tämä on myös minun mielestäni erittäin tärkeää ja sukupuolen moninaisuus huomioidaan suunnitelmassa lähtökohtaisesti.

4.4 Työtavat

Ohjaajien ja nuorten toiveiden sekä aiemman kokemukseni pohjalta lähdin pohtimaan, valitsemaan ja kehittämään harjoitteita sekä luomaan: työpajan rakennetta. Pidin mielessä yhdessä tilaajan kanssa sovitut tavoitteet turvallinen ilmapiiri, näke-

mysten avartaminen sekä nuoren oman ilmaisun tukeminen. Tarkoitukseni oli ”lihalistaa” tavoitteet ja kyselystä nousseet tarpeet työpajan muotoon.

Suunnitteluvaiheessa kysyin itseltäni muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- Millä harjoitteilla pääsemme käsittelemään valittua aihetta parhaiten ja miksi?
- Mikä on yksittäisen harjoitteen tavoite itsessään, entä kokonaisuuden kannalta?
- Mitkä työtavat tukevat eri näkökulmien löytämistä?
- Minkälainen työskentely mahdollistaa osallistumisen kaikille?
- Miten kaikissa vaiheissa on turvallista, mahdollisuus sanoa ei ja kyllä.
- Mitä kaikkea pitää kertoa ja mistä sopia ennen työskentelyä?
- Mitä kaikkea on ohjaajana sopiva kertoa itsestä, mikä on oleellista?
- Miten tutustutaan, lämmitellään ja mikä voisi herättää innostuksen?
- Miten työskentelyä reflektoidaan harjoitteiden välissä, entä lopussa?
- Onko valittu kokonaisuus riittävän monipuolinen?

Muistutukseksi työpajan teemasta tulostin seinälleni Setan nuorille suunnatuista materiaaleista löytämäni sukupuolen ilmaisun määritelmän:

Sukupuolen ilmaisu sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa nainen, mies tai jotain muuta. Kulttuurissamme olevia sukupuolittuneita asioita ovat esimerkiksi vaateus, muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet ja eleet. Ihmiset ilmaisevat sukupuoltaan joko tietoisesti tai tiedostamatta. (Seta 2016a, 10.)

Nuoret ja ohjaajat toivoivat työskentelyyn tilanneherkkyttä. Nuoret pohtivat sukupuolen ilmaisuaan ja siihen liittyviä odotuksia ja normeja. Sukupuolen ilmaisun vaihtelu ja erityisesti miehen feminiinisyyttä mietitytti. Transnuorten halu ja kyky tutkia sukupuolen ilmaisua jännitti ja se, mennäänkö työpajassa liikaa epämukavuusalueelle. Nuoret kertoivat haluavansa kokeilla eri rooleja teatterin avulla, leikkiä sukupuolirooleilla ja harjoitella meikkaamista. Toivottiin myös lukuvinkkejä, iloa sekä onnistumisen kokemuksia.

Suunnitelmassa ja ohjeistuksessa kiinnitin erityistä huomiota siihen, että jokainen saa kokeilla työpajassa juuri sitä, mitä itse haluaa, kokee tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Mihinäkään nuorten ei ole pakko osallistua. Kertasin kohderyhmään liittyvän käsitteistön,

jotta osaisin puhua asioista oikein, olla myös puheen tasolla asiantunteva ja nuoria kunnioittava. Peloksi oli mainittu ohjaajan puutteelliset tiedot sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

Hyödynsin ja sovelsin suunnitelmassa erilaisia soveltavan teatterin työtapoja. Valitsin harjoitteita, joihin osallistujilta ei vaadita mitään erityisiä taitoja, jotta kynnyksellä osallistua on matala. Etsin harjoituksia jotka tukevat kokemuksellisuutta ja antavat luvan myös leikkimielisyyteen ja keveyteen. Teatterin, leikin ja draaman keinoin pyrin luomaan ilmapiiriä, jossa on mahdollisuus vapaasti tutkia, kokeilla ja harjoitella. Valitut työtavat antoivat mahdollisuuden käsitellä aihetta niin henkilökohtaisella kuin yleisemmällä tasolla. Sanallisen tason lisäksi mukaan tuli kehollinen näkökulma. Sukupuolen ilmaisu on myös toimintaa, joten on perusteltua työskennellä teeman parissa toiminnallisesti.

Työpajassa tutustuimme rauhassa, lämmittelimme ja etenimme hiljalleen kohti toiminnallisempaa työskentelyä. Työskentelyyn valitut yksittäiset harjoitteet yhdessä reflektoinnin kanssa muodostivat prosessin, joka syveni työtä tehdessä. Valintoihini vaikuttivat myös aiemmat kokemukseni työpajojen ohjaamisesta: minkä olen havainnut itse tai palautteen mukaan toimivaksi.

Olen kirjoittanut alkupuheet, ohjaajien ja työpajan esittelyt sekä jokaisen harjoitteen tavoitteineen auki itse työpajasuunnitelmaan (Luku 5).

4.5 Reflektointi

Jokaisen harjoitteen jälkeen nuoret jakoivat ajatuksiaan joko pareittain keskustelemalla (välipurku pareittain) tai yhdessä ohjatusti keskustellen (välipurku ryhmässä). Näin nuoret pääsivät refleктоimaan kokemustaan työskentelyn lomassa. He kirjasivat itse parikeskustelun jälkeen havaintojaan ja tuntemuksiaan myös paperille, joka oli nimetty otsikolla "Välipurut". Lomakkeessa luki harjoitteeseen liittyvät kysymykset. Silloin kun työskentelyä purettiin yhdessä keskustellen, eivätkä nuoret kirjanneet itse, kirjuri hoiti tehtävän. Hän kirjasi myös nuorten kommentteja ja havainnoi työskentelyä.

Välipurut-lomakkeessa päädyin kysymään, minkälaista jonkin harjoitteen tekeminen oli, miltä se tuntui. Mitä havaintoja, eroja ja yhtäläisyyksiä he tekivät sukupuolen ilmaisuun liittyen. Tarkoituksena oli, että nuoret saivat pareittain keskustellen sekä kirjoittamalla reflektoida kokemustaan sekä harjoitteen herättämiä ajatuksia ja tunteita. Näin heillä oli heti mahdollisuus jakaa päällimmäiset fiilikset. Ja näin myös juuri koettu sanoitettiin suullisesti ja kirjallisesti. Lomake kysymyksineen löytyy opinnäytetyön liitteistä (Liite 2).

Pohdin pitkään eri vaihtoehtoja, kuinka tallentaa työskentelyssä syntyneitä ajatuksia, tunteita ja havaintoja. Harjoitteiden videokuvaaminen ei tuntunut hyvältä, se voisi jännittää osallistujia liikaa. Yksi vaihtoehto olisi tallentaa vain ääni. Mutta kun ajattelin itseäni kuuntelemassa viiden tunnin mittaisen työpajan äänimateriaalia, tajusin, että se ei toimi. Tallennuksen kuunteleminen ja siitä ylös kirjaaminen veisi ihan liikaa aikaa. Lisäksi tekniikan pitäisi olla hyvä, jotta äänenlaatu olisi varmasti riittävä ja ongelmia voisi tulla silti, koska useinhan ihmiset puhuvat myös samaan aikaan. Halusin myös, että tilanne voisi olla mahdollisimman rento, joten kameralle esiintyminen tai mikkiin puhuminen ei ollut mahdollista.

Koska en olisi kuitenkaan halunnut olla pelkän teknisen tallennuksen varassa, niin tarvitsisin lisäksi kuitenkin myös ihmisen kirjaamaan. Minä en voisi toimia kirjurina, koska ohjaan työpajaa. Huomioni ja läsnäolonni tarvitaan siinä. Näin päädyin ratkaisuun, jossa kirjaaminen on jaettu sekä nuorille, että työskentelyn ulkopuoliselle kirjurille.

4.6 Palaute

Ennen työskentelyn aloittamista pyysin osallistujia antamaan itselleen arvosanan asteikolla 4–10 tietämykselleen sukupuolen ilmaisuun liittyen ja näyttämään sen sormillaan. He arvioivat samalla systeemillä myös kokemustaan työpajan teemasta. Työpajan jälkeen kysyttiin samat kysymykset uudestaan. Katsottiin, mitä numeroille oli tapahtunut. Saatiinko numeroita jopa nousemaan näin lyhyessä ajassa? Nämä olivat kirjallisina kysymyksinä myös työpajan päätteeksi jaetussa palautelomakkeessa.

Keräsin palautetta harjoitteiden toimivuudesta ja niiden synnyttämistä havainnoista, ajatuksista ja tunteista. Palautelomakkeessa nuorilta kysyttiin ensimmäisenä, mistä he pitivät erityisesti, mikä tuntui merkitykselliseltä. Tämän jälkeen kysyin mitä he jäivät kaipaamaan. Kolmantena kysyin, syntyikö uusia ajatuksia, havaintoja tai kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen ja jos, niin minkälaisia. Neljäntenä kysymyksenä oli, saivatko he rohkeutta sukupuolen ilmaisuun liittyen ja jos, niin mistä harjoitteista erityisesti. Viides kohta oli varattu vapaalle sanalle. Palautelomake on kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteenä (Liite 3).

4.7 Materiaalit ja kustannukset

Hyvinkään nuorisopalvelut lupasi kustantaa ehdotukseni mukaisesti työpajan materiaaleja kuitteja vastaan sataan euroon asti. Tällä summalla hankin mm. partaliimaa, viiksiä, meikinpoistoaineita ja irtoripsiä. Annoin omat, aiemmin hankkimani työpajassa tarvittavat välineet tilaajan käyttöön ilmaiseksi. Sadalla eurolla täydensin repertuaariani, hankin mitä tarvittavaa puuttui. Sovimme, että mikäli hankittuja materiaaleja olisi jäljellä työpajan jälkeen, saisin pitää ne korvaukseksi omien materiaalien käytöstä. Osallistujia pyydettiin tuomaan mukanaan myös omia maskeeraustarvikkeita, mikäli heillä niitä olisi. Lainaksi nuoret saivat vaatteita ja asusteita sekä minulta, että ryhmän omasta varastosta. Heitä oli myös ohjeistettu tuomaan mukana omia. Osallistuminen työpajaan oli nuorille maksutonta.

Kotoani toin lainaksi kaksi laatikollista maskeeraustarvikkeita, yhden laatikollisen aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja esitteitä sekä pari isoa kassillista vaatteita, asusteita ja rekvisiittaa. Muut työpajassa käytetyt tarvikkeet tulivat tilaajalta. Tein heille listan tarvikkeista mitä tarvitsisin työpajapäivänä ja he hoitivat ne paikalle: kyniä, paperia, tusseja, teippiä, tietokone ja varalle välineet musiikin soittamiseen. Työpajassa nuorille jaetut esitteet tilasin Setalta ja ne toimitettiin minulle postitse kotiin maksutta. Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta nuorten selattavaksi löysin kirjahyllystäni sekä kirjastosta.

Lisäksi sovimme kohtuullisten matkakulujen korvaamisesta työpajapäivänä Helsinki–Rytkö–Helsinki-välille. Tavaraa oli sen verran paljon, että liikuin autolla.

5 TYÖPAJASUUNNITTELMA

Seuraavaksi jaan työpajasuunnitelman kokonaisuudessaan, sellaisenaan kuin tarkoitukseni oli se ohjata. Kirjoitin suunnitelmaan myös alkupuheet, ohjaajien ja työpajan esittelyt. Työpajasuunnitelmasta löytyy jokainen valittu harjoite aukikirjoitettuna tavoitteineen.

Työpajan nimi: Gender Play. Sukupuolen ilmaisua soveltavan teatterin keinoin tutkiva työpaja sateenkaarinuorille.

Paikka ja aika: Hyvinkään Nuorisopalvelut, Sateenkaarevat, la 17.6.2017 klo 11–13 ja 14–17 Rytkön leirikeskus (kesto 5 tuntia, ruokatauko klo 14–15).

Osallistujat: arviolta kuusi 14–25-vuotiasta Sateenkaarevat-ryhmän nuorta

Nuoriso-ohjaajat: Jenni Lappalainen ja Jenna Rintala

Ohjaajan assistentti, kirjuri: Armas Alvari

5.1 Ohjaajien esittely

Klo 11.00–11.10 (kesto 10 min.)

Esittelen itseni näin: Mä oon mä ja mun nimi on Kristiina Puukko. Mä oon aiemmalta koulutukseltani teatteri-ilmaisun ohjaaja ja nyt mä valmistun kohta yhteisöpedagogiksi. Tää työpaja on mun opinnäytetyö Humanistiseen ammattikorkeakouluun. Mä oon pitkään vetänyt erilaisia sukupuolta ja sukupuolen ilmaisua tutkivia workshoppeja.

Teema on kiinnostanut mua nuoresta saakka. Mulla on tarve ja halu ilmaista itseäni niin yksityiselämässä kuin esiintyjänäkin mahdollisimman monipuolisesti.

Lokerointi ei oo ikinä ollu mun juttu ja oon tässä viime aikoina kelannut, että mun sukupuoli vois olla ihminen ja seksuaalinen suuntautuminen panseksuaali. Bi-seksuaali en voi olla siksi, että en halua allekirjoittaa kaksijakoista sukupuolijärjestelmää. Mun ajatusmaailmassa me kaikki ollaan yksilöitä ja meillä pitäis kaikilla olla oikeus ilmaista itseämme miten haluamme.

Mulla on kuusivuotias lapsi, jolla on kaksi kotia ja kaksi äitiä. Tai oikeastaan äiti ja äippä, joten havaitsen maailmaa myös vanhemman näkökulmasta. Yksi merkittävä tekijä miksi oon näitä sukupuoleen liittyviä asioita pohtinut paljon ja miksi ne on mulle niin tärkeitä, on se, että mä oon aiemmin elänyt pitkään ihmisen kanssa, joka haastaa sukupuolinormeja.

Ja tässä on Armas, me seurustellaan. Hän on täällä tänään auttamassa. Kirjaamassa ylös meidän ajatuksia teemasta ja havainnoimassa mun työskentelyä. Koska kyseessä on myös mun koulutehtävä, niin tätä työpajaa pitää myös dokumentoida. Ja mä en pysty samalla kirjaamaan, kun ohjaan. Ja mitä mä sit kirjoitan siihen mun oppariin, niin sieltä ei tuu saamaan mitään selvää, että kuka sanoi mitäkin ja jos mä lainaan suoraan jotain mitä joku on sanonut, niin että se tulee tietysti nimettömänä työhön.

Lisäksi otetaan valokuvia, oliko tämä kaikille ok? Ne tulee osaksi mun opinnäytetyötä, joka julkaistaan myös netissä. Jos on tunnistettava kuva, niin käydään sit ne kuvat vielä erikseen läpi eli pääsette itse vaikuttamaan julkaistaviin kuviin.

Miltä tämä kuulostaa? Sopiiko tämä? Onko kysymyksiä tähän liittyen?

Sit Armas vois esitellä itsensä, ole hyvä. (Armaksen puheenvuoro) Sit täällä on Jenni ja Jenna, jotka myös jeesii työpajassa, mut he onkin teille tuttuja jo entuudestaan kaikille? Kertokaa jotain siitä mikä on teidän rooli tänään tässä työpajassa. Olkaa hyviä. (Jennin ja Jennan puheenvuoro)

Tavoite: Kertoa omasta taustasta ja näkökulmista aiheeseen. Luoda avoimuutta kertomalla rennosti itsestään ja omasta sateenkaarevuudesta. Rauhallinen aloitus ja laskeutuminen aiheeseen. Ringissä lattialla, jotta kaikki näkevät toisensa, ollaan yhdessä. Ohjaaja on samalla tasolla kuin muut. Dokumentointi-asian varmistaminen, selventäminen. Ohjaajien esittely ja tehtävät työpajassa, työnjako.

5.2 Osallistujien parikeskustelu ja esittely sekä arvosanat

Klo 11.10–11.25 (kesto 15 min.)

Parikeskustelu, jonka jälkeen esittelette toisenne. Valitkaa pari, jota tunnette tästä porukasta vähiten. Selvittäkää 1) mitä nimeä toinen haluaa itsestään käytettävän/miten haluaa puhuteltavan, 2) mitä odotuksia hänellä on työpajaan liittyen ja 3) jos hän olisi joku esine, niin mikä ja miksi.

Mä esimerkiksi tykkään, että mua ei sukupuoliteta puheessa (tyttö, nainen, täti), vaan sanotaan esim. ihminen, ohjaaja jne ja nimellä Kristiina.

Armas kirjaa odotukset

Tavoite: Kuulla odotuksista. Antaa nuorelle mahdollisuus itse määritellä kuinka häntä puhutellaan. Tutustuminen turvallisesti, myös vähemmän tuttuun ryhmäläiseen. Esittelystä huomio on siinä, jota esitellään, ei siinä joka esittelee. Tämä helpottaa niitä, jotka mahdollisesti jännittävät puhumista. Esineen kautta itsensä esittelemällä jokainen saattaa kertoa leikin varjolla jotain persoonastaan ja samalla osin tutussa porukassa näyttää ehkä jotain uutta itsestään. Kun kysymykset on määritelty etukäteen, ei tarvitse jännittää mistä jutellaan.

Arvosana omalle tietämykselle sukupuolen ilmaisun suhteen arvoasteikolla 4–10? Näytä sormilla. Paina mieleen.

Kokemusmääräsi sukupuolen ilmaisun liittyen suhteen asteikolla 4–10? Näytä sormilla. Paina mieleen.

Tavoite: Arvioida numeerisesti omaa aiempaa tietoaan ja kokemustaan työpajan teemasta.

5.3 Työpajan esittely

Klo 11.25–11.40 (kesto 15 min)

Tänään me tutkitaan toiminnallisesti yhdessä sukupuolen ilmaisua, keskustellaan, tehdään harjoituksia, kokeillaan. Sukupuolen ilmaisu. Kysyn: Mitä se vois tarkoittaa, teidän mielestä?

Armas kirjaa osallistujien ajatuksia, kysymyksiä ja kommentteja

Sukupuolen ilmaisun yksi määritelmä: ”Sukupuolen ilmaisu sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa nainen, mies tai jotain muuta. Kulttuurissamme olevia sukupuolittuneita asioita ovat esimerkiksi vaatetus, muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet ja eleet. Ihmiset ilmaisevat sukupuoltaan joko tietoisesti tai tiedostamatta.”

Soveltavan teatterin keinoin tarkoittaa: Käytetään toiminnallisia teatterilähtöisiä menetelmiä eli ei vain istuta ja puhuta. Ei tarvii kenenkään yksin esittää mitään. Ei tarvi osata näytellä tai muuta vastaavaa. Tehdään harjoituksia, joissa käytetään ääntä, puhetta ja kehoa. Kysyn: Onko kokemuksia tän tyyppisestä työskentelystä? Kenelle ihan uutta?

Tähän työpajaan voi osallistua ihan mistä syistä vaan. Voi hetken kokeilla jotain sukupuolen ilmaisua mitä on toivonut tai jotain mikä on itselle vierasta tai voi korostaa jotain ilmaisua itsessään. Täällä voi tutkia ja kokeilla maskuliinisuutta, feminiinisyyttä, androgyyniyyttä, sekoittaa näitä yhteen tai luoda kokonaan uusia sukupuolen ilmaisuja. Voi olla tosi luonnollinen tai tosi överi, kaikki käy. Voi tutkia omaa sukupuolen ilmaisuun tai luoda kuvitteellisen hahmon. Ei oo mitään oikeata tai väärää mitä täällä voisi tehdä.

Ensin me vähän keskustellaan ja lämmitellään. Sen jälkeen tehdään näissä omissa vaatteissa erilaisia harjoituksia liittyen kehonkäyttöön. Sitten on Gender Buffet eli sukupuoli buffetti ja opastusta sukupuolen maskeeraamiseen liittyvissä jutuissa esim. meikkaamisessa, parran tekemisessä, toppauksissa ja latistuksissa. Ja sitten pääsette itse kokeilemaan buffetista mitä haluatte ja niitä vaatteita mitä toitte. Ja ketkä haluavat, niin valokuvataan ennen ja jälkeen. Kuvat saa myös vain omaan käyttöön, vaikka toivonkin lupaa niiden käyttöön opinnäytetyössä.

Ei tarvii osata mitään. Aina saa kysyä. Jos ei ymmärrä jotain, niin se on mun moka eli mulla on ollut huono ohjeistus. Ei ole mitään valmiita oikeita vastauksia, vaan tutkitaan aihetta yhdessä. Saa osallistua sen verran kuin haluaa ja mitään ei ole pakko tehdä. Kannustan kuitenkin rohkeasti kokeilemaan, menevään itselle sopivin askelin mukavuusalueen ulkopuolelle, se on sitä kasvualuetta. Kuunnelkaa itseänne ja toimi-

kaa sen mukaan, mikä on tässä hetkessä teille sopivaa. Eli omia rajoja kuunnellen ja arvostaen.

Työpajan tavoitteet: Etsitään keinoja tuoda esille omaa minuutta niin kuin itselle parhaalta tuntuu ja avarretaan näkemyksiä sukupuolisuudesta sekä sen ilmaisusta. Yhdessä tekemisen, kokeilemisen ja tutkimisen kautta löydetään toivottavasti lisää rohkeutta olla oma itsensä.

Saa olla haastavaa, saa olla helppoa, saa olla vakavaa, saa olla hauskaa. Kaikki keulat ja fiilikset sallittuja. Ja vielä yksi tärkeä asia. Luottamuksellisuus. Kaikki mitä täällä puhutaan jää tänne. Saa puhua omasta kokemuksestaan muualla, mutta ei siitä mitä joku muu sanoi tai teki. Merkiksi sitoutumisesta luottamuksellisuuteen käsi ylös. Ja toinen tärkeä asia. Jenni ole hyvä.

Jenni: ”Kun käymme läpi arvoja tai mielipiteitä tehtävien muodossa, niin heti alkuun sovimme yhdessä, että tiedostamme ettei kukaan halua loukata toista eikä kenenkään epämukavuusalueella olevat asiat tarkoita sitä, ettei hyväksyisi. Eli esimerkiksi; minusta tuntuu vaikealta tilanteessa, jossa näen miehen itkevän, koska en ole lapsesta siihen tottunut. Minä silti toivon, että jokainen mies uskaltaisi näyttää tunteensa ja arvostan ja kannustan miehiä itkemään, jos siltä tuntuu. Ja vaikka joku sanoisi keskustelussa väärin tai käyttäisi väärää termiä niin se ei ole keskusteluissamme tarkoitettu loukkaukseksi; oikaista saa ja pitääkin, mutta muistamme aina, että jokainen sanoo joskus väärin tahtomattaan tai ei tiedä oikeaa ilmaisua.”

Kysyn: Onko kysymyksiä, kommentteja, tässä vaiheessa?

Tavoite: Kertoa mitä ja miten tullaan tekemään sekä käydä läpi työpajan aikataulu. Keskustella teemasta, herätellä aiheeseen ja käydä läpi keskeiset määritelmät, kuulla nuorten ajatuksia aiheesta. Luoda turvaa selkeydellä, antaa tilaisuus kysellä ja kommentoida. Kertoa työpajan tavoitteista ja sanoittaa kaikkea mahdollisimman paljon. Vapauttaa nuoret siitä, että pitäisi osata jotain etukäteen osallistuakseen. Luottamuksellisuuteen sitoutuminen ja toisten kunnioittaminen.

5.4 Väite-jana

Klo 11.40–11.55 (kesto 15 min.)

Luodaan tilaan näkymätön jana laittamalla Kyllä-lappu huoneen toiseen päähän ja Ei-lappu huoneen toiseen päähän. Merkataan tuolilla janan keskikohta. Ohjaaja esittää väitteitä ja osallistuja asettaa itsensä janalle mielipiteensä mukaisesti. Ohjaaja haastattelee janalle eri kohtiin asettuneita, tekee havaintoja, kysyy perusteluita ja esittää jatkokysymyksiä.

Armas kirjaa osallistujien mielipiteitä

1 Yhteiskunnalla on odotuksia sukupuolen ilmaisun suhteen.

Jatkokysymykset: Minkälaisia odotuksia? Miten niiden kanssa pärjää? Tuleeko rangaistuksia, jos ei vastaa odotuksiin? Millaisia? Saako palkintoja, jos noudattaa sukupuolinormeja? Miltä odotukset tuntuvat, kuka voi auttaa syrjintätilanteessa, mitä voi tehdä itse?

Huom! Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella.

2 Tavat ilmaista sukupuolta ovat opittuja.

Jatkokysymykset: Mistä ne on opittu? Mitä haittaa siitä on? Mitä hyötyä?

Sukupuolen performatiivisuus -näkökulma: Yhdysvaltalainen filosofi ja feminismin teoreetikko Judith Butler esittää, että sukupuolta ja seksuaalisuutta tehdään loputtomasti toistamalla.

3 Sukupuolen ilmaisu voi vaihdella päivittäin.

Jatkokysymykset: Miksi saa/ei saa vaihdella? Ketkä saavat, ketkä eivät saa? Mitä siitä seuraa? Onko ok, jos ei vaihtelee, vaan pysyy samana?

4 Feminiinisyys on sallittua vain naisille.

Jatkokysymykset: Kuka niin sanoo? Mistä tämä ajatus tulee? Entä maskuliinisyys, entä androgyynisyys, ovatko ne sallittuja kaikille?

5 Haluaako joku muu esittää väitteen?

Varakysymyksiä ja -väitteitä:

Saako Suomessa ilmaista sukupuoltaan haluamallaan tavalla?

Saako ihminen valita itse, miten pukeutuu?

Sukupuolen ilmaisulla ei ole merkitystä.

On helppo rikkoa sukupuolirooleja.

Tavoite: Keskustella aiheesta toiminnallisesti. Jakaa mielipiteitä ja kokemuksia. Saa useita näkökulmia aiheeseen, tehdä näkyväksi mielipiteiden kirjoja / yhteneväisyyttä. Väitteet on muotoiltu osin provosoivasti, jotta ne herättäisivät enemmän reaktioita. Teemat kysymyksiin on valittu nuoria ja ohjaajia ennakkokyselyn mukaan puhutusta aiheista. Tämä toimii myös aktiivisena arvo-harjoituksena.

5.5 1–2–3-lämmittely ja välipurut

Klo 11.55–12.10 (kesto 15 min.)

Valitaan pari ja asetutaan seisomaan vastakkain. Lasketaan yhdessä kolmeen niin, että kumpikin sanoo numeron kerrallaan, vuorotellen; yksi, kaksi, kolme, yksi, kaksi, kolme jne. Kun sujuu, niin sen sijaan, että sanotaan yksi, taputetaankin omat kädet yhteen. Jatketaan hetki. Pidetään tämä ja korvataan numero kaksi sanomalla moi. Jatketaan hetki. Pidetään molemmat edelliset. Viimeiseksi numero kolmen sijaan, tömistetäänkin toisella jalalla lattiaa.

Tavoite: Lämmittely, fyysisempään toimintaan siirtyminen. Mokaamisen harjoittelu. Helppo mokata, koska mokia tulee tässä väistämättä paljon ja kaikille. Keskittymis-harjoitus.

Välipurku-lomakkeen jako ja ohjeistus tässä välissä, koska se otetaan nyt käyttöön ja alussa on jo niin paljon puhetta.

Välipurku pareittain: Minkälaista oli tehdä? Miten käyttäydyit, kun teit mokaan?

Jakakaa ensin pareittain puhumalla päällimmäiset fiilikset. Toinen puhuu, toinen kuuntelee, molemmat jakavat jotain. Sitten kirjatkaa ylös omaan paperiin (nimetön, mutta tee joku merkki oikeaan ylänurkkaan, että tunnistat oman paperisi!).

Tavoite: Välipurun tavoite on antaa jokaisen harjoitteen jälkeen mahdollisuus purkaa päällimmäiset fiilikset sekä parille että paperille. Reflektointi. Dokumentointi.

5.6 Kävele kuin...

Klo 12.10–12.30 (kesto 20 min.)

Kävellään tilassa. Ohjeistan yksi kerrallaan: Kävele kuin... lapsi / tyttö / ihan toisenlainen tyttö / poika / ihan toisenlainen poika / vanhus / äiti (jolta lapsi hukassa ja kun lapsi löytyy) / isä (jolta lapsi hukassa ja kun lapsi löytyy).

Välipurku pareittain: Miltä tuntui tehdä? Mitä havaintoja teit? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä havaitsit (eri rooleissa, kävelyissä, reaktioissa). Jakakaa ensin pareittain puhumalla päällimmäiset fiilikset. Toinen puhuu, toinen kuuntelee, molemmat jakavat jotain. Sitten kirjatkaa ylös omaan paperiin.

Tavoite: Eri rooleihin eläytyminen, oman ajattelun ja mielikuvituksen herättäminen, sukupuolen ilmaisun kehollisuuteen tutustuminen sekä sukupuolen ilmaisun havainnointi.

5.7 Sukupuolinormit-patsasnäyttely

Klo 12.30–13.00 (kesto 5 min. keskustelu paperi apuna + 5 min. harjoittelu + 3x5 min. näyttely + 5 min. purku, yht. 30 min.)

Sukupuolinormit. Kysyn: Mitä ne ovat teidän mielestä? Ei oo oikeita eikä vääriä vastauksia, mitä vaan mitä tulee ekana mieleen.

Yksi määritelmä: "Yhteiskunnassamme vallitsee sukupuolinormatiivinen ajattelumalli. Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua koskevia stereotyyppisiä oletuksia, jotka perustuvat perinteiseen kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Sen mukaan jokaisen odotetaan olevan joko nainen tai mies

ja jokaisen odotetaan myös kokevan ja ilmaisen sukupuoltaan sille tyypillisellä tavalla.”

Keskustelu pareittain: Mitkä on tyypilliset tavat ja normit seuraavissa vaihtoehdoissa: nainen, mies ja muu, mikä (muunsukupuolinen, transgender, intersukupuolinen, transsukupuolinen)? Keskustelkaa lyhyesti. Kirjatkaa paperille jokaisesta vaihtoehdosta jotain. Otsikoikaa. Kuvittakaa, jos haluatte. Sitten valitkaa, kuka esittää mitäkin niistä. Valitkaa yhtä niistä esittämään jokin esine.

Patsaat: Kahden ryhmässä, paperi apuna, fyysistäkää, tiivistäkää patsaaksi, harjoitella. Esine edustaa yhtä vaihtoehdoista.

Näyttely: Muodostetaan patsaista pieni taidenäyttely ryhmä kerrallaan. Lasken kolmeen, yleisö on silmät kiinni. Patsaat ovat valmiit kolmosella. Patsaat ovat näyttelyssä paikoillaan, yleisö kiertele, haastattelen yleisöä. Pyydän nimiä patsaille. Kysyn, mitä nuoret havaitsevat kehon käytössä, ilmaisussa? Missä sukupuolen ilmaisu näkyy? Kosken patsasta olkapäähän, jolloin hän itse saa sanoa yhden repliikin tai yleisö saa antaa patsaalle ajatusäänen. Pyydän patsaan äännelevän, annetaan mottoja, laitetaan patsas hetkeksi liikkeelle, katsotaan tahdon suuntia, muovataan yms.

Armas kirjaa osallistujien keskusteluja ja havaintoja

Välipurku ryhmässä: Minkälaista oli tehdä? Mitä havaintoja sukupuolen ilmaisusta? Mikä oli itselle tutuinta/vierainta? Miksi? Miltä normit tuntuivat kehossa? Mielessä? Onko ne totta? Mistä ne tulee? Miten niiden kanssa pärjää? Yksi puhuu kerrallaan, muut kuuntelevat.

Tavoite: Sukupuolinormien ja sukupuolen ilmaisun tutkimista yhdessä. Ajatusten ja tunteiden fyysistämistä, näkyväksi tekemistä keholla sekä äänellä. Tiedostamista. Eri näkökulmia. Naisen, miehen ja muun kehollisuuden havainnointia. Vapaus valita mitä haluaa kokeilla. Mikä on itselle tuttua, entä vierasta ja miksi? Esineen avulla saadaan jokaiselta ryhmältä kolme patsasta ja yksi taso lisää keskusteluun. Ohjaaja(t) mukana tarvittaessa.

klo 13–14 ruokatauko (kesto 1h)

5.8 Sukupuoleen maskeeraaminen, opastus

Klo 14.00–14.30 (kesto 30 min.)

Käydään läpi sukupuolen ilmaisuun liittyvää maskeerausta. Meikkejä, karvoja, latistamisia ja toppauksia. Kerron, että en ole ammattimaskeeraaja. Tekemällä oppii. Kerron perusasioita ja esittelen välineet, näytän materiaalit. Pyydän tekemään muistiinpanoja halutessaan siitä osa-alueesta, mikä itseä kiinnostaa. Kerron, että pian he pääsevät itse kokeilemaan. Maskeerauksesta kerron puhumalla sekä näyttämällä netistä löytämiäni valokuvia. Rintojen ja etumuksen latistamisen sekä toppaamisen demonstroin itselläni.

Tavoite: Kertoa perusasioita sukupuoleen maskeeraamisesta. Antaa vinkkejä, kertoa mistä saa lisätietoja ja kannustaa omaan luovuuteen.

Armas kirjaa osallistujien toiveita ja kommentteja

Mikä kiinnostaa näistä vaihtoehdoista eniten tai kiinnostaako joku ihan muu:

- Mies, nainen, genderblendaus / genderfuck, androgyniys, joku muu mikä?
- Liioiteltu / drag vai luonnollinen / uskottava
- Hahmon luominen vai oman feminiinisyyden / maskuliinisuuden / androgyniuden korostaminen

Etukäteen esitettyjä toiveita olivat: parta/viikset sekä luonnollinen feminiinisyyden ehostus

5.9 Gender Buffet

Klo 14.30–16.00 (Kesto 1h 30 min.)

Tarjolla on valikoima sukupuoleen liittyviä attribuutteja ja jokainen osallistuja voi vapaasti haluta, mitä haluaa kokeilla. Ohjaajat opastavat käytössä tarpeiden ja toiveiden mukaan. Sukupuolibuffetti sisälsi alaan liittyvää kirjallisuutta ja esitteitä, erilaisia vaatteita ja asusteita, kosmetiikkaa, hiustuotteita ja tuoksuja sekä maskeeraukseen,

latistamiseen ja toppaukseen tarvittavia erikoisvälineitä. Näitä ovat esimerkiksi ideaalisiteet, ihoteippi, tennissukat, partaliima ja karvat.

Tavoite: Tarjota valikoima sukupuoleen liittyviä attribuutteja kokeiltavaksi, järjestää tarvittavat välineet. Antaa mahdollisuus tutkia sukupuolen ilmaisua itse, tehdä omia valintoja. Opastaa ja neuvoa kohdennetusti siinä, mitä kukin osallistuja kaipaa. Rohkaista kokeilemaan itse. Jakaa tietoa, kirjallisuusvinkkejä.

Armas kirjaa osallistujien keskusteluja ja kommentteja

Jenni auttaa maskeerauksessa ja Jenna pukeutumisessa. Jenni ottaa ennen ja jälkeen -valokuvat kaikista halukkaista. 3 meikkaa, 3 pukee. Vaihto.

5.10 Liike ja ääni -rinki sekä tutustuminen

Klo 16.00–16.10 (kesto 10 min.)

Liike- ja äänirinki. Aihe/kysymys: Mikä olo just nyt? Tee vuorollasi ringissä liike, joka kuvastaa tän hetkistä fiilistäsi, ota ääni mukaan. Muut katsovat ensin ja sen jälkeen toistavat perässä. (Varalla: Toinen kierros: Jos sais päättää olon? Mikä liike ja ääni sit tulis?)

Tavoite: Pääsee jakamaan miltä tuntuu, mikä on päällimmäinen fiilis. Pääsee kertomaan enemmän tai muuta kuin yleensä, koska kertominen tapahtuu puheen sijaan äänellä ja keholla.

Tutustuminen ringissä. Muut ringissä, yksi keskellä. Kerro jokin asia, mistä tykkäät. Sano: Minä olen (sano tässä oma/hahmon nimi) ja tykkään... esimerkiksi ”Minä olen Mara ja tykkään koirista.” Kaikki muutkin ringissä, jotka tykkäävät koirista, vaihtavat paikkaa. Keskellä olija pyrkii pois keskeltä, jonkun paikkaa vaihtavan paikalle. Se, joka jää ilman paikkaa, jää seuraavaksi keskelle.

Tavoite: Pääsee kertomaan jotain itsestään tässä asussa tai luomaan hahmoa helpon tutustumisharjoituksen kautta.

5.11 Mitä tapahtuu näissä vaatteissa? Kehon, tilan ja äänenkäyttö

Klo 16.10–16.30 (kesto 20 min.)

Kävele tilassa. Miten vaatteet vaikuttavat liikkumiseesi? Minkälainen olo sinulla on näissä vaatteissa? Minkälainen kävelyrytmi sinulla on, miten pidät käsiäsi, mihin katseesi on suuntautunut? Otatko kontaktia muihin ihmisiin? Istu alas. Miten istut tuolilla? Minkä verran viet tilaa? Ota tilasta jokin esine käteesi. Havainnoi, miten teet sen. Miten suhtaudut esineeseen? Miten laitat sen pois? Ja muita vastaavia apukysymyksiä.

Ota pari itsellesi. Sano jokin lause, kerro mottosi tai esittele itsesi toiselle. Esimerkiksi: Minun nimeni on Mara. Sano se mahdollisimman nopeasti. Sitten mahdollisimman hitaasti, taukoja pitäen. Puhu niin, että lauseen loppua kohden intonaatio (äänen korkeus) nousee ylös, seuraavalla kerralla intonaatio lauseen loppua kohden alas. Miltä kuulostat? Mitä havaintoja tästä sukupuolen ilmaisuun liittyen?

Tavoite: Tutkitaan mitä itselle tapahtuu vaatteissa ja meikeissä, jotka valitsi. Miten ne vaikuttavat ilmaisuun, kehon- ja äänenkäyttöön? Havainnoidaan sukupuolen ilmaisua ja harjoitteen herättämiä fiiliksiä. Tullaan tietoisemmiksi eri tavoista kävellä, istua, suhtautua esineisiin ja ihmisiin ympärillä, puhua yms.

Välipurku pareittain useammasta harjoituksesta: (gender buffet, tutustumisrinki ja kehon/tilan/äänen käyttö): Minkälainen kokemus oli? Mitä ajatuksia ja tunteita heräsi? Havaintoja sukupuolen ilmaisuun liittyen?

5.12 1–2–3-lämmittely

Klo 16.30–16.40 (kesto 10 min.)

Sama harjoitus kuin alussa, suunnitelman kohdassa 5.5.

Tavoite: Saman harjoitteen tekeminen uudestaan. Kokeillaan, onko ilmaisussa eroa, suhteessa aiempaan kertaan. Eka ja vika harjoitus ovat samat. Ympyrä sulkeutuu.

Välipurku pareittain: Minkälaista oli tehdä nyt? Miten käyttäydyit, kun teit moka? Oliko eroa siihen, kun tehtiin aiemmin sama harjoitus? Jos oli, niin minkälaista?

5.13 Hetken merkitseminen

Klo 16:40-16:50 (kesto 10 min.)

Ensin ”hahmon” riisuminen, ota merkiksi riisumisesta jotain pois asusta, esim. hattu.

Mieti, mikä oli sulle tässä työpajassa joku merkittävä hetki. Se voi olla jotain, mitä oivalsit tai mitä jäit pohtimaan. Mieti pieni hetki tai valitse, mikä tulee ekana mieleen. Mene tilassa siihen kohtaan, missä se konkreettisesti tapahtui. Onko kaikki valmiina ja löytäneet hetken ja ovat oikeassa kohtaa tilaa? Mä kierrän tilassa ja kosketan olkapäähän, jolloin saat jakaa sen muille lyhyesti. Mikä hetki se oli ja mikä siinä oli merkittävää sulle. Jos ei halua kertoa niin saa sanoa ohi. Mä saatan kyllä vähän houkutella, vaikka yhden sanan siitä kertomaan.

Armas kirjaa osallistujien jakamat hetket

Tavoite: Toiminnallinen purku. Reflektointi. Palauttaa kertojalle paremmin hetken mieleen, kun menee fyysisesti siihen kohtaan tilassa, missä se tapahtui. Kun keho on mukana, niin tunnetasokin löytyy helpommin. Annetaan jokaiselle mahdollisuus jakaa lopuksi jotain itselle merkittävää. Tässä kaiutan (toistan äänen) nuorten puheet, jolloin hiljaisemmatkin tulevat varmasti kuuluksi. Pidän kädellä kevyesti kiinni olkavarresta, olen tukena.

5.14 Loppurinki ja arvosanat

Klo 16.50–17.00 (kesto 10 min.)

Loppurinki. Yksi puhuu, se, jolla on esine kädessä, muut kuuntelevat. Lyhyesti mitä ajatuksia ja fiiliksiä just nyt. Mitä haluaa vielä jakaa. Täytyykö odotukset?

Tavoite: Antaa vielä mahdollisuus jakaa kokemuksesta. Minä ja nuoriso-ohjaajat näkevät ja kuulevat, missä fiilikissä nuoret ovat työskentelyn päätteeksi. Jos on herän-

nyt esimerkiksi jotain, mihin he tarvitsevat tukea nyt tai myöhemmin. Vain se saa puhua, jolla on esine kädessä. Näin varmistetaan, että jokaisella on vuoro ja huomio pysyy puhujassa. Kukaan ei puhu päälle. Nuori tulee vielä kerran kuulluksi.

Armas kirjaa osallistujien jakamat ajatukset ja fiilikset

Arvosana omalle tietämykselle sukupuolen ilmaisun suhteen ennen työpajaa ja työpajan jälkeen, asteikolla 4–10?

Kokemusmääräsi sukupuolen ilmaisun liittyen suhteen asteikolla 4–10 ennen työpajaa ja nyt työpajan jälkeen?

Kasvoiko numero kenelläkään? Kuinka paljon? Entä pienenikö?

Kiitokset. Jakoon esitteet #oleSinä ja Sukupuolen moninaisuus. Palautelomake.

6 TYÖPAJAN ARVIOINTI

Tässä luvussa kerron, mitä muutoksia työpajasuunnitelmaan tuli toteutusvaiheessa. Jaan kokemuksiani työpajan toteutuksesta ja reflektoin omaa työskentelyäni. Kerron nuorten pohdintaa eri harjoitteista (välipurut) sekä vedän yhteen heiltä saamaani palautetta. Jaan myös kirjurin tekemiä havaintoja ja työpajaa seuranneiden nuoriso-ohjaajien arviot. Lopuksi teen näistä yhteenvetoa.

6.1 Muutokset suunnitelmassa

Osallistujamääräarvio oli työpajaa edeltävänä iltana kuusi. Työpajapäivän aamuna sain tietää, että osallistujia on sittenkin kahdeksan. Ilahtuin, että osallistujia on enemmän, vaikka samalla se aiheutti vähän päänvaivaa suunnitelman suhteen, joka oli juuri viimeistely kuudelle osallistujalle. Oli onneksi tunnin ajomatka Helsingistä Hyvinkäälle ja sain kyydissä istuessani päivitettyä suunnitelmaa sen osalta. Paikalla olevat nuoriso-ohjaajat olivat luvanneet ottaa osaa työskentelyyn tarpeen mukaan,

esim. ryhmätöissä, joten ei hätää. Parillinen osallistujamäärä ilahdutti kovasti. Näin parityöskentely ja välipurkukeskustelut pysyivät ennallaan eikä niihin tarvittu nuoriso-ohjaajia nuorten pariaksi.

Nais-, mies-, muu -patsasharjoitusta ohjatessa tuli olo, että vahvistaako tämä vain stereotypioita. Siksi lennosta lisäsin yhden patsaan lisää harjoitukseen. Piti tehdä patsas omasta sukupuolen ilmaisusta. Nuoret listasivat asioita paperille omasta sukupuolen ilmaisustaan niin kuin antaisivat taiteilijalle materiaalia teokseen. He saivat kuitenkin lapun itselleen ja työstivät patsaan siitä kehollaan. Lisäksi pyysin heitä improvisoimaan lennosta sen jälkeen vielä seuraavat patsaat: 1. joku toinen sinussa oleva ilmaisu 2. jotain ilmaisua mitä sinussa on, joka ei ole vielä juuri ollut esillä sekä 3. esittämään jonkun toisen, itseään kiinnostavan ihmisen ilmaisua.

Patsastyöskentelystä jäi pois myös esine, koska olikin kolmen hengen ryhmät, eikä kahden niin kuin olisi ollut kuudella osallistujalla. Toinen ohjaajista oli mukana yhdessä ryhmässä. Esineen ottaminen mukaan oli syntynyt ensisijaisesti siitä tarpeesta, että oli tarkoitus tehdä kolme patsasta ja olisi ollut vain kaksi osallistujaa ryhmässä. Toiseksi ajattelin, että siitä olisi tullut yksi taso lisää keskusteluun. Olisi ollut mielenkiintoista nähdä, minkälaisia esineitä olisi valittu edustamaan sukupuolia ja miksi.

Muutoin työpaja eteni suunnitelman mukaisesti. Välillä oltiin suunnitellusta 5–15 minuuttia myöhässä ja välillä taas aikataulussa. Katsoin mahdollisimman huomaamattomasti kelloa jokaisen harjoitteen jälkeen ja jaoin aikaa tulevaan sen mukaan. Jotkut harjoitteet veivät vähän enemmän aikaa ja toisista pystyi vähän nipistämään tilanteen mukaan. Aloitukseen meni ajateltua pidempi aika ja ruoka ei ollut valmista klo 13. Päätimme jatkaa työskentelyä siihen asti, kunnes ruoka valmistui. Puolen tunnin kulluttua päästiinkin syömään. Ruokataukoon oli varattu tunti, mutta puoli tuntia riitti hyvin. Näin olimme taas aikataulussa ruokailun jälkeen.

Suurin aikatauluun liittyvä virhearviointi oli, että opastin nuoria tunnin sukupuoleen maskeeraamisessa. Olin varannut siihen puoli tuntia. Näin nuorille jäi vain tunti aikaa Gender Buffettiin, vaikka tarkoitus oli, että aikaa olisi puolitoista tuntia. Vähän tuli kiire loppua kohden. Koin kuitenkin tärkeäksi jatkaa työpajan lopun suunnitelman mukaisesti. Loppupuolelta jäi pois vain harjoitus nimeltä Liike ja ääni -rinki. Oli tärkeämpää antaa nuorten käyttää hetki lisää aikaa Gender Buffettiin.

6.2 Oma arviointi

Ryhmä suhtautui työskentelyyn avoimin mielin, kaikki osallistuivat. Nuorten kommentit olivat hyvin tiedostavia ja fiksuja. Samalla kun se teki minuun vaikutuksen, heräsi surun tunne, sateenkaarinooret ovat joutuneet pohtimaan näitä asioita paljon, ehkä liikaakin. Minua liikutti, kun useat nuoret kertoivat loppuringissä uskaltaneensa tehdä jotain kaipaamaansa ensimmäistä kertaa. Koin, että työpaja oli heille merkittävä. Harjoitteissa olisin toivonut vähän vähemmän stereotyyppien ja normien käsittelyä ja vielä enemmän omaan ilmaisuun keskittymistä.

Oma ohjaukseni oli mielestäni kuunteleva, läsnä oleva, innostava ja turvallinen. Pohdin, oliko omien rintojen näyttäminen latistus-opastuksessa liikaa. Koin, että oli parempi kuitenkin demonstroida itsellä kuin pyytää vapaaehtoinen. Olisin voinut opastaa myös aluspaidan päälle. Kysyin kuitenkin ensin nuorilta, onko ok, että näytän ilman paitaa, kuinka latistetaan rinnat. Tilanne meni ehkä turhan nopeasti. Nuoret eivät kuitenkaan vaikuttaneet reagoivan mitenkään erityisesti. Tähän auttoi varmasti oma luonnollinen suhtautumistapani asiaan.

Kiitosta annan itselleni improvisointikyvystäni. Lennosta jätin yhden harjoitteen pois ja kehitin yhden lisää. Kykenin myös sovittamaan ja soveltamaan aikataulua tilanteen mukaan. Työskentelyssä menttiin koko ajan eteenpäin ja oli kuitenkin rauhaa. Pidin huolen, että jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus jakaa ajatuksiaan halutessaan. Kaiutin eli toistin nuorten puheita äänen, jotta hiljaisemmatkin tulivat kuulluksi.

Jäin kaipaamaan enemmän aikaa maskeeraukseen ja pukeutumiseen. Opastukseen oli varattu aikataulussa puoli tuntia, mutta siihen meni lähes tunti. En näyttänyt esimerkiksi parran laittoa, vaan vain kerroin periaatteet. Pyrin säästämään aikaa. Muuten kaikki aika olisi mennyt siihen, että minä teen ja aikaa ei olisi jäänyt nuorille itse kokeilla, harjoitella. Täytyy miettiä, miten vielä tiivistäisin opastusta. Itselleni kaipaen lisää oppia luonnollisen naismeikin ja drag queen -meikin teosta (varjostukset ja korostukset). Lisäksi tarvitsen avuksi vielä selkeämmät mallikuvat ja videolinkit, erityisesti kasvojen varjostuksista ja korostuksista.

Patsasharjoitusta ohjatessa tuli olo, että vahvistaako tämä vain stereotypioita. Siksi lennosta lisäsin yhden patsaan lisää harjoitukseen. Piti tehdä patsas omasta sukupuolen ilmaisusta. Tämä toimi hyvänä lisänä ja toi mukaan toivomani näkökulman, oman sukupuolen ilmaisun.

Kun käytiin läpi sukupuolen ilmaisuun liittyviä väitteitä mielipidejanalla sekä patsastyöskentelyssä nuoret kysyivät välillä: *"Haluatko mun mielipiteen vai stereotypian?"* Hyvä kysymys. Päätettiin vastata oman mielipiteen mukaisesti. Alussa kun kysyttiin numeraalista arviota tiedolle ja kokemukselle sukupuolen ilmaisuun liittyen, he kysyivät: *"Puhutaanko nyt sukupuoli-identiteettistä vai sukupuolen ilmaisusta."* Pohdittiin yhdessä niiden eroa ja määrittelyjä. Hienoa, että nuoret uskalsivat kysyä.

Tilaajan kaikissa opinnäytetyön vaiheissa osoittama luottamus, into ja osallistuminen tuntuivat minusta erittäin merkitykselliseltä. Pystyin jo suunnitteluvaiheessa jakamaan vähän vastuuta muillekin. Myös työpajapäivänä nuoriso-ohjaajat olivat halukkaita auttamaan ja nuoret saivat varmasti paljon enemmän irti työpajasta, koska apuja oli saatavilla tarvittaessa muiltakin kuin minulta. Tämä helpotti kovasti myös minua ja rentoutti ohjaamistilannetta.

Kun olimme vaiheessa, jossa nuoret saivat halutessaan itse kokeilla meikkaamista, yksi nuori tarvitsi erityisen paljon opastusta ja tukea. Näin Jenni pystyi sitä hänelle tarjoamaan ja minä pystyin keskittymään samaan aikaan muihin nuoriin ja heidän tarpeisiinsa. Jenna puolestaan auttoi samaan aikaan toisia nuoria pukeutumiseen liittyen. Tämä oli varmasti yksi syy siihen, että Gender Buffet -osion tunnelma oli yllättävän rauhallinen ja ehdittiin, vaikka aikaa olikin ajateltua vähemmän. Kiitos molemmille.

Kirjoitin itselleni muistiin että: "Ota ensi kerralla mukaan/hanki: pinsetit, musta eyeliner, ruskea kajalkynä ja ripsientaivutin."

6.3 Osallistujien reflektointi ja kirjurin muistiinpanot

Alla jaan, mitä nuoret kirjoittivat kokemuksistaan välipurut-lomakkeeseen harjoitteiden ja parikeskusteluiden jälkeen. Tässä luvussa esittelen myös kirjurin kirjaamia

nuorten kommentteja sellaisenaan sekä hänen työskentelyä seuratessaan tekemiä havaintoja. Luku sisältää paljon suoria lainauksia nuorilta, jotta lukija saisi paremmin kuvaa nuorten kokemusmaailmasta. Etenen työpajasuunnitelman mukaisessa järjestyksessä.

Tällaisia odotuksia nuoret nostivat esiin työpajan alussa, kun he keskustelivat pareittain:

”Avoimin mielin, että saisin uuden profiilikuvan Facebookiin.”

”Toivon hämmennystä.”

”Odotuksena hyppy tulevaisuuteen.”

”Tästä tulee teatraalista.”

”Haluaisin jotain uutta.”

Työpajan esittelyvaiheessa kysyin, mitä sukupuolen ilmaisu voisi heidän mielestä tarkoittaa. He vastasivat sanoin: oma ilmaisu, itseilmaisua ja mitä haluaa kertoa muille. Kun kysyin, mitä se voisi olla käytännössä, he vastasivat: käyttäytyminen, pukeutuminen ja meikkaaminen.

Väite-jana

Väite-janassa nuoret olivat sitä mieltä, että yhteiskunnalla on odotuksia sukupuolen ilmaisun suhteen. Eräs nuorista perusteli vastaustaan sanoin: *”Omasta kokemuksesta tiedän.”*

Esitin nuorille jatkokysymyksen: Minkälaisia odotuksia yhteiskunnalla on?

”Yhteiskunta odottaa, että ihmiset ilmaisevat vain kahta sukupuolta.”

”Niitä pitää ilmaista tietyllä tavalla.”

”Se ilmaisu, joka on määrätty.”

”Lääkäri määrää.”

”Joku päättää kehon tai nimen perusteella, mitä sukupuolta on.”

”Aiheuttaa hankaluuksia, jos poikkeaa paljon normista.”

”Päiväkodissa jo on puututtu, jos oletetaan, että lapsi leikkii toisin kuin sukupuolelle ominaisesti.”

Kysyin, miltä odotukset tuntuvat. Nuoret sanoivat, että ne suututtavat, niistä tulee paineita ja ne ovat *”perseestä”*. Kun kysyin, mitä voi tehdä syrjintätilanteessa, he

pohtivat, että siitä voi ilmoittaa, että se on laitonta ja ottaa yhteyttä esimerkiksi rehtoriin tai esimieheen.

Seuraavaksi esittämäni väitteen mukaan tavat ilmaista sukupuolta ovat opittuja. Huomasin, että nuorten oli vaikea valita paikkaa janaalla. Kysyin, miksi on vaikeaa ja he vastasivat, että kysymykseen on monta vastausta. He kokivat, että ihmiset ottavat mallia toisilta: vanhemmilta ja julkisuuden henkilöiltä. Yksi kommentoi näin: *”Kaikki on opittua. Tekee ite, mutta oikeasti on opittua.”* Esitin jatkokysymyksiä ja nuoret vastasivat.

Mistä on opittu?

”Muiltä, julkkiksiltä, odotuksista, stereotyyppien odotuksilta.”

”Itself: näin mä haluan ilmaista.”

Onko jotain haittaa, että on opittua?

”Kaventaa ehkä skaalaa.”

”Siinä ei voi olla oma itsensä, ei ole oman itsensä määräämä.”

Entä onko jotain hyötyä, että on opittua?

”On helppoa ottaa mallia toisilta.”

”Ihminen on eläin, eläin ei ole ihminen.”

Seuraavan väitteen avulla keskusteltiin siitä, voiko sukupuolen ilmaisu vaihdella päivittäin ja onko se sallitumpaa toisille kuin toisille. Eräs nuorista kysyi, miksi ei voisi vaihdella ja toinen vitsaili, että Suomen lain mukaan ilmaisu saa vaihdella maksimissaan kolme kertaa päivässä. Jälkimmäinen kommentti nauratti yhteisesti. Iso osa nuorista koki, että tytöt saavat ilmaista vapaammin kuin pojat: *”Pojat saa neidittelyä ja homottelua jos on vaikka pitkät hiukset, tytöt ei, vaikka he leikkivät autoilla.”*

Nuoret asettuivat janan kyllä-päähän, kun esitin väittämän: Feminiinisyys on sallittua vain naisille. Kysyin, kuka niin sanoo, mistä tieto tulee. Nuoret vastasivat sen tulevan isovanhemmilta, perussuomalaisilta, kaikilta ihmisiltä, päättäjiltä ja kapeasti katsovilta sekä tyypeiltä, jotka pelkäävät, jotka eivät tiedä. Maskuliinisuuden he vastasivat olevan kaikille sallitumpaa kuin feminiinisuuden.

Kävele kuin...

Kävele kuin -harjoite herätti puolella osallistujista havaintoja ja ajatuksia stereotyyppi-
oista. Toiset kokivat tämän helpottaneen tekemistä ja toiset vaikeuttavan. Kaksi mai-
nitsi erityisesti äidin ja isän rooliin eläytymisessä ja niiden eroissa stereotyyppien
tulevan esille. Kaksi mainitsi olevan vaikeaa eläytyä tai samaistua eri rooleihin. Sa-
man verran koki vaikeaksi saada rooleihin (kävelyyn) eroja. Harjoitteen mainittiin
myös herättäneen erilaisia tunteita.

*"Tuli helposti tehtyä stereotyyppioita, varsinkin kun käveltiin kuin äiti ja isä. Äiti oli hys-
teerinen ja isää ei paljoa kiinnostanut. Se kävele kuin aivan erilainen tyttö/poika oli
tosi kiva."*

"Mulla ei ole mitään havaintoja, miten isät kävelee."

"Hankalaa lähteä vanhemman rooliin."

Sukupuolinormit-patsasnäyttely

Nuoret keskustelivat ryhmissä sukupuolinormeista patsastyöskentelyn pohjaksi ja
kirjasivat kartonggeille seuraavia asioita eri sukupuolista:

Nainen:

*"mekkoja, hameita, meikkaaminen, hiukset ja kulmakarvat ainoat hyväksytyt karvat,
kurvikas, tissit ja vagina"*

"sulava linjainen, hoikka, hento, pehmeä, kaino, kiivas"

"kurvikas, herkkä, hento, väkinäinen"

Mies:

"parta, ei mekkoja eikä hameita, ei meikkiä, matala ääni, penis"

"pitkä, massiivinen, ritari pertti, itsevarma"

"rento, lihaksikas, vie tilaa, tyytyväinen"

Muu:

"maskuliininen -> androgynisyys yleensä maskuliinisempaa"

"epävarma, kömpelö, salaperäinen, hiljainen, ei sovi maisemaan"

"lehmä ->, apstrkti, leikkisä, rento"

Näiden havaintojen pohjalta nuoret esittivät patsaita. He kuvailivat toistensa patsaita muun muassa seuraavasti: *”Asento tosi söpösti ja asento sulkeutunut eli nainen. Lihaksikkuus ja asento auki eli tunnistaa siksi miespatsaaksi. Muunsukupuolisuus näkyy neutraalina, sulkeutunut, lähellä naisilmaisua, jaloissa on kuitenkin jotain jätkämäistä.”*

Lisäksi nuoret tekivät patsaita omasta sukupuolen ilmaisustaan. Alla on nuorten Post-it-lapuille kirjaamia kuvauksia siitä:

”kaikkeaa (ei kamalasti hameita tai mekkoja), eyelinerit ja punaista huulipunaa, bändipaitoja, mustaa, punaista, vihreää, farkkua, olemattomat tissit”

”rento/vetelä, pilke silmäkulmassa, pleikkaohjain”

”lapsi, apina, rento, ilmetön”

”maskuliininen, muttei liian maskuliininen?, huomiota herättämätön, ei räikeitä värjejä, koruja tai meikkejä”

”häpeilevä, pieni, surumielinen ilme, kaunis muttei perinteisellä tavalla”

”feminiininen mutta neutraali, hilpeä naurava, tarve täyttää tila olemuksella, sisältä ujo, hasu”

”rento asu, vähän epävarman oloinen, ei niin puhelijaan oloinen”

Pyysin nuoria improvisoiden esittämään patsaan omasta sukupuolen ilmaisustaan, joka ei ole saanut tilaa. Silloin he tekivät avoimia ja suuria eleitä, päät kallistuneina taaksepäin. He tekivät patsaita myös sukupuolen ilmaisusta, jota halusivat tehdä. Tällöin ilmaisu näyttäytyi patsaissa seuraavasti: jalat leveällä, lantio edessä, käsimerkit kuin rap-tähdillä.

Välipurku tapahtui ryhmässä, yksi puhui kerrallaan, muut kuuntelivat: Minkälaista oli tehdä? Mitä havaintoja sukupuolen ilmaisusta? Mikä oli itselle tutuinta tai vierainta? Miksi?

”Tämä oli tosi jees, vaikka olen aikaisemmin tehnyt teatterijuttuja.”

”Oli hankalaa, kun aloin miettiä mitä muuta ajattelee sukupuolista, hankalaa, uusi kokemus ajatella näin syvästi asioita, varsinkin oma sukupuoli kun se on aina mukana.”

"Hauskaa ja vaikeeta. Varsinkin kun piti kuvata omaa, on vaikeeta asettua vain yhteen patsaaseen."

"Oli vaikeeta, kun ei osaa kehollisesti tehdä sitä ideaa joka on päässä."

"Mä en osaa panna mun ajatuksia sanoiksi taikka patsaaksi, varsinkin kun mulla on itsetunto-ongelmia."

Mikä oli itselle vierasta tai tutuinta:

"Helpointa oli olla tosi neutraali."

"Mulle vaikeinta oli naisenrooli, yllätyin itsekin siitä."

"Jos mä ajattelen fiiliksellä, oli vaikeaa kirjoittaa ylös, olisi ollut helpompaa vain tehdä eli esittää."

Omasta ilmaisusta, omasta patsaasta:

"Huomasin, että itsessä on paljon ristiriitaisuuksia. Kirjoitin paperiin eläväinen nauravainen."

"Oli vaikeaa, kun en tiedä millainen olen, kun mä vain olen."

"Oli vaikeaa, esitänkö sitä mikä haluaisin olla vai sitä joka mä olen."

"Oli aika kivaa, vaikea selittää, mutta mä tykkäsin."

Toinen ohjaajista sanoi: *"Musta oli mielenkiintoista huomata, että muunsukupuolinen patsas tuntui näistä kaikista epävarmimmalta."*

Sukupuoleen maskeeraaminen, opastus

Nuoret toivoivat saavansa oppia sekä liioitellun drag-meikin että luonnollisen, uskottavan meikin tekemisessä (silmämeikki ja korostukset). Pyydettiin muun muassa "setämiestyliä" ja "rokahtavaa silmämeikkiä". Haluttiin kokeilla myös maskuliinisuuden korostamista, viiksiä sekä mekkoja.

Gender Buffet

Kuusi osallistujaa kertoi eri sanoin (mm. positiivinen, hauska, cool, tykkäsin, mielenkiintoinen) meikkaamisen ja pukeutumisen olleen hyvä kokemus. Kaksi kertoi käsitöksensä sukupuolen ilmaisusta laajentuneen. Saman verran nuoria kertoi kokeilleensa jotain uutta, jotain mitä ei normaalisti pystyisi tai uskaltaisi.

"Kokemus oli silmiä avaava ja se kun mä en oo yleensä näin rohkea niin tämä oli senkin puolesta hyvä kokemus."

"Tajusin, että voin tuoda feminiinisyyteni esille ilman, että menetän "minääni", sillä onnistuin pitämään "sähäkän" asenteen."

"Ajattelin että feminiinisyys olisi voinut ahdistaa transmiehenä, mutta ei se tuntunut yhtään siltä. Ehkä se, että transitio on ns. ohi niin auttoi asiaa, en olisi pystynyt samaan pari vuotta sitten ja tunsin oloni mukavaksi myös meikin kanssa."

Toiset muuttivat liikkumistaan merkittävästi vaihdettuaan vaatteita ja meikattuaan. Tilan ottaminen lisääntyi varsinkin, jos maskuliini-oletuksia oli korostettu. Kirjuri kirjasi nuorten lausahduksia Gender Buffetin aikana. Ne ovat opinnäytetyön liitteenä (Liite 6).

Hetken merkitseminen

Viisi kahdeksasta nuoresta merkitsi hetken, jossa he uskalsivat tehdä jotain ensimmäistä kertaa:

"Mä en ikinä uskalla näyttää edes käsivarsia tai nilkkoja, niin oli mahtavaa laittaa nää (paljetein koristetut rintaliivit) päälle."

"Mä en oo ikinä ennen meikannut. Jotain pari vuotta sitten en olisi ikinä uskaltanut."

"Mä en meikkaa koskaan kenenkään nähden. Oon mä siitä aika ylpee, kun nyt tein sen."

"Mä en oo koskaan tehnyt mitään näin dramaattista mun naamalle."

"Sain ensimmäistä kertaa luomiväriä."

Loppurinki

"Tää oli tosi kivaa, tämä oli hieno asia."

"Oli hauskaa ja silleen ei ollut odotuksia. Oli pieni pelko, että joutuu tekemään jotain mikä ei ole itsestä mukavaa, mutta oli tosi hauskaa."

"Oli tosi huippua, niinku, ylitti omat odotukset."

"Iso ja lihava kiitos kaikille, ei mulla muuta."

"Mun naama kutisee ihan sikana."

"Oli kiva kokemus, oli hauskaa."

Toinen nuorisohjaajista sanoi: *"Mun mielestä oli sikasiistiä seurata, kuinka hauskaa teillä on ollut."*

6.4 Osallistujien palautteet

”Ehkä uskallan jatkossa kokeilla erilaista ilmaisua, sillä haluaisin, mutta en ole ennen uskaltanut. Jos en uskalla, niin ainakin tänään sain.”

Viisi kahdeksasta nuoresta mainitsi palautteessaan, että he pitivät erityisesti ja tuntui merkitykselliseltä osuus, jossa pukeuduttiin ja meikattiin. Kolme mainitsi samassa kohtaa rentouden, avoimen ilmapiirin ja turvallisen ympäristön. Kahdelle nuorelle merkityksellisintä oli kokeilla asioita, joita ei ole ennen uskaltanut.

Kolme nuorta vastasi, että he eivät jääneet kaipaamaan mitään ja saman verran toivoi lisää aikaa meikkaamiseen ja eri juttujen kokeilemiseen. Yksi nuori kaipasi lisää tietoa androgyyniudesta ja apua Drag Buffet -osiossa.

Puolet nuorista vastasi työpajan synnyttäneen uusia havaintoja, ajatuksia tai kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen:

”Sain lisää kokemusta meikkaamiseen liittyvissä asioissa.”

”Käsitys sukupuolen ilmaisun monimuotoisuudesta laajeni.”

”Ehkä useammin uskallan ylittää rajoja.”

”Feminiinisempi meikkaus ei ahdistanut, vaikka ajattelin etukäteen, että niin saattaisi olla.”

Kuusi nuorta koki saaneensa työpajasta rohkeutta sukupuolen ilmaisuun. Harjoitteista erityisesti pukeutuminen ja maskeeraus tuki kokemusta.

Nuorista kaksi nosti omaa arvosanaansa työpajan jälkeen kysyttäessä tietämyksestä sukupuolen ilmaisun suhteen. Kokemusmäärää sukupuolen ilmaisun suhteen kysyttäessä kuusi nuorta antoi itselleen suuremman numeron kuin ennen työpajaa. Arvosanat nousivat ryhmän keskiarvon mukaan laskettuna ja pyöristettynä (ilman desimaaleja) molemmissa kysymyksissä yhdellä numerolla: ennen työpajaa annetusta seitsemästä, työpajan jälkeen annettuun kahdeksaan.

”Tosi cool juttu. Tää oli mahtava. Kiitos.”

6.5 Ohjaajien palautteet

Nuoriso-ohjaajien palautteen sain elokuussa 2017, heidän palattuaan kesälomilta takaisin töihin.

”Työpaja oli mielestäni todella hyvin suunniteltu ja toteutettu kokonaisuus. Aihe pysyi mielenkiintoisena ja harjoitteet olivat sopivan liikkuvia ja aktiivisia, mutta samalla laitoivat todella pohtimaan asioita. Oli myös hyvä, että keräsit nuorilta välipalautteita ja keskustelit heidän kanssaan. Loit omalla esimerkilläsi ja ohjauksellasi turvallisen ilmapiirin nuorille ilmaista itseään, uskallusta kokeilla uusia asioita ja poistua omalta mukavuusalueeltaan. Tiedät asiasi ja osaat kertoa siitä mahtavalla tavalla.” Nuoriso-ohjaaja Jenna Rintala

Molemmat työskentelyä seuranneet ohjaajat olivat sitä mieltä, että työpaja oli hyvin suunniteltu ja toteutettu kokonaisuus sekä ilmapiiri turvallinen. Ohjaajat kokivat, että reflektointi ja keskustelut tehtävien välissä olivat tarpeen. Kiitosta sain välipurut-lomakkeen kysymyksistä: ne olivat hyvin muotoiltuja ja antoivat hyvän pohjan vastaamiselle. Ohjeistukseni koettiin olleen hyvää sekä selkeää ja ohjaukseni välitöntä ja ihmisläheistä. Kummankaan ohjaajan mielestä en ylittänyt kenenkään osallistujan mukavuusalueita, mikä oli hyvä asia. Nuoret sen sijaan uskalsivat itse venyttää mukavuusrajaansa turvallisen ympäristön vuoksi ja he kokivat oppineensa uutta sukupuolesta ja sen ilmaisusta pajan aikana. Ohjaajat kertoivat monen nuoren uskaltaneen työpajan aikana kokeilla jotain itselleen täysin vierasta asiaa ja sanoivat sen olleen positiivinen kokemus.

Palautteessa toinen ohjaajista ilmaisi huolensa tilanteesta, jossa riisuin itseni yläosatomiin demonstroidessani rintojen latistamista ideaalisiteellä. Hän toivoi, että olisin puhunut asiasta etukäteen ohjaajien kanssa tai varmistanut asian jokaiselta osallistujalta erikseen yksityisesti. Kysyin tilanteessa nuorten mielipidettä vain yhteisesti. Ohjaaja ilmaisi huolensa, että joku nuorista olisi voinut kokea tilanteen ahdistavana, mutta ei ryhmän paineesta johtuen uskaltanut sanoa mielipidettään. Hän muistutti, että osa nuorista saattaa olla hyvin herkkiä. Nuorilta ei kuitenkaan aiheesta tullut

nuoriso-ohjaajille kommenttia jälkikäteen, joten se ei onneksi ketään ilmeisesti jäänyt painamaan.

Sain toiselta nuoriso-ohjaajalta ajatuksia myös yksittäisistä harjoitteista, niiden toivuudesta sekä kehittämismahdollisuuksista. Hän pohti myös taitoani lukea osallistujien henkilökohtaisia rajoja tilanteessa, jossa kosken nuorta (esimerkiksi olkapäähän) ohjatesani työskentelyä. Ohjaajan mukaan fyysisen kontaktin hetket olivat tilanteeseen sopivia ja kukaan nuorista ei kavahtanut kosketusta. Aloituksen ja esittelyt hän koki rauhallisena ja ilmapiiriä rentouttavana. Osallistujien parikeskustelu vähemmän tutun kanssa oli ohjaajan mielestä juuri sopivan kokoinen poistuminen ”mukavuus-alueelta.” Väite–jana-työskentely oli nuorille tuttua entuudestaan ja vastasi hänen mielestä hyvin nuorten tarpeeseen tekemisen lisäksi myös keskustella. Hän koki työskentelyyn osallistumisen kaikille mahdolliseksi ja harjoitteiden järjestyksen toimivaksi. Tärkeäksi ohjaaja koki lämmittelyharjoituksen, jossa sai harjoitella virheiden tekemistä.

Maskeeraamisosuus oli hänen mukaansa riittävän tiivis ja erityisen hyvää oli, että opastin nuoria myös tiedonhaussa. Opastuksessa olisi ehkä voinut vielä konkreettisemmin näyttää partaa tai ylikorostettuja varjostuksia kasvoille, ohjaaja pohti. Toisaalta hän oli sitä mieltä, että siihen käytetty aika olisi ollut muusta tärkeästä pois. Ohjaaja pohti, olisiko nuorilla ollut resursseja vapaampaankin olemiseen ja teatterillisempaan työskentelyyn loppuvaiheessa työpajaa. Vaikka toisaalta hän oli sitä mieltä, että ohjeistus, valitut harjoitteet ja työpajan dramaturgia loivat turvalliset raamit työskentelylle. Kiitosta sain myös laajasta valikoimasta kirjallista materiaalia, jota toin mukani nuorille jaettavaksi ja selattavaksi. Loppupurussa ohjaaja ilahtui siitä, kuinka hyvin huomioin myös hiljaiset nuoret. Hänen kokemuksensa oli, että jokainen nuori sai sanottua ajatuksensa. Tehtäväkohtainen palaute on kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteenä (Liite 7).

”Tapasi ohjata on välitön ja ihmisläheinen. Sinulla on hyvä herkkyys tunnistaa ryhmän yksilöt ja nähdä heidän erilaisuutensa sekä tapansa tulla kohdatuiksi ja kohdatta.” Nuoriso-ohjaaja Jenni Lappalainen

6.6 Yhteenveto

Kokonaisuutena työpaja meni oikein hyvin. Omat kokemukseni, ohjaajien ja nuorten palautteet olivat samassa linjassa keskenään. Se mitä itsekkin olin pohtinut, nousi ohjaajien palautteessa, niin onnistumisissa kuin kehittämiskohdissa. Tiivistetysti voisi sanoa, että nuoret kokivat työskentelyn mielekkääksi ja hyödylliseksi ja ilmapiiri oli tavoitteiden mukaisesti turvallinen. Puolet nuorista vastasi työpajan synnyttäneen uusia havaintoja, ajatuksia tai kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen ja kuusi kahdeksasta koki saaneensa rohkeutta omaan ilmaisuunsa. Vain kaksi arvioi tietomääränsä aiheesta lisääntyneen, mutta suurin osa kertoi kokemusmäärän kasvaneen ja kokemuksen olleen positiivinen.

Tilaaaja oli erittäin tyytyväinen ja heidän palautteensa mukaan pääsimme asetettuihin tavoitteisiin. Toinen nuoriso-ohjaajista kuvaili palautteessaan työpajaa nuorien vahvuuksia löytävänä ja voimauttavana.

Työpajassa olisin voinut pohtia lisää maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteitä nuorten kanssa. Olisin voinut tarkentaa, että se mitä pidetään maskuliinisena tai feminiinisenä on kulttuuri- ja aikasidonnaista. Ja että meissä kaikissa voi olla sekä maskuliiniseksi että feminiiniseksi luokiteltuja piirteitä.

Jatkossa voisi antaa vielä enemmän aikaa yksittäiselle harjoitteelle. Sen sijaan, että yrittäisi ehtiä monta eri juttua. Toisaalta rauhaakin oli. Lyhyempikestoiset harjoitukset rytmittivät hyvin pidempää keskittymistä vaativia tehtäviä. Erilaisista harjoitteista koottu dramaturgia oli toimiva ratkaisu. Kun työtapoja on useampia, voi jokainen nuori löytää työpajasta jotain juuri itselleen sopivaa. Kokonaisuus oli ehyt ja meni kohti syvempää ja toiminnallisempaa työskentelyä. Rauhallisen aloituksen ja lämmittelyn lisäksi oli hyvin aikaa myös reflektointiin ja loppupurkuun.

Valitun tietoperustan koin riittäväksi työpajan suunnitteluun, koska minulla oli ennestään paljon tietoa ja kokemusta sekä sukupuolen moninaisuudesta, että soveltavan teatterin työtavoista. Jäin pohtimaan osasinko tehdä opinnäytetyöhön näkyväksi aiempaa tietotaitoani ja sen vaikutuksia valintoihini. Suunnittelun pohjaksi kerätty aineisto oli mielestäni riittävän laaja. Kyselyyn vastasivat molemmat ryhmän ohjaajat sekä puolet työskentelyyn osallistuneista nuorista. Kyselyä käytin tarpeiden kartoi-

tukseen. Toiveet olivat pitkälti odotusteni kaltaisia. Reflektoinnista ja palautteesta saadut arviot eivät aina olleet yksiselitteisiä. On mahdollista, että olen tulkinnut josain kohtaa nuorta väärin. Olen tehnyt parhaani vetäessäni yhteen palautetta ja arvioidessani työpajaa niiden pohjalta. Tulkinnoilta ei kuitenkaan tämän tyyppistä toimintaa arvioidessa voi välttyä. Tämä on lukijan hyvä pitää mielessä.

Viiden tunnin mittaisen työpajan mahdollisuudet ovat rajalliset. Aihe syventyy myös sitä kautta, että nuoriso-ohjaajat kohtaavat työpajaan osallistuneita nuoria Sateenkaarevat-ryhmätoiminnassa viikoittain. Heillä on mahdollisuus jatkaa aiheen pohdintaa ja nuoret saavat tarvittaessa tukea. He ovat työnsä puolesta nuorten tavoitettavissa, vaikka päivittäin. Työpaja puhututti nuoria myös jälkeenpäin ja tunnelma oli pitkään sen jälkeenkin positiivinen.

Koen työpajan olleen hyvä avaus ja rohkaisu sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvälle pohdinnalle, niin nuorten välisille kuin ohjaajien ja nuorten välisille keskusteluille. Nuorille suurinta antia oli varmasti päästä konkreettisesti kokeilemaan ja uskaltaa jotain kaipaamaansa, ensimmäistä kertaa. Tällaiset kokemukset ovat usein merkittäviä ja kantavat hedelmää myöhemmin.

Nuoriso-ohjaajien näkökulmasta luulisin olleen mielenkiintoista nähdä nuoret uudessa toiminnassa. Uusien työtapojen myötä he pääsevät näkemään ehkä jotain uutta nuoresta ja myös nuorella on mahdollisuus näyttää itsestään jotain, mikä ei ole aiemmin tullut näkyväksi. On hyvä työskennellä kohderyhmälle tärkeän teeman parissa monin eri tavoin. Soveltavan teatterin keinot tarjoavat uusia tasoja ja näkökulmia, mikäli on totuttu aiemmin käsittelemään asioita enemmän puheen tasolla.

Tajusin jälkikäteen, että ohjaamisestani en tajunnut kysyä nuorilta palautetta. Kysymykset välipuruissa ja palautteessa painottuivat heidän omaan kokemukseensa sekä työpajan sisältöön, teemaan ja työtapoihin. Nuoriso-ohjaajilta sain onneksi palautetta myös siitä. Työpajalle asetetussa budjetissa pysyttiin ja sovitusta aikatauluista pidettiin kiinni niin suunnittelu- kuin toteutusvaiheessa. Koin ryhmän koon, kahdeksan nuorta, sopivaksi osallistujamääräksi.

7 POHDINTA

Kokonaisuutena työpaja onnistui sekä itseni, tilaajan että nuorten kannalta hyvin. Ilmapiiri koettiin turvalliseksi, näkemyksiä sukupuolen ilmaisusta avarrettiin ja läpi työpajan tuettiin nuoren omaa ilmaisua. Nuoret kuvailivat kokemusta eri sanoin positiiviseksi. Toiminta oli tavoitteiden mukaista. Sain vahvistusta soveltavan teatterin menetelmien sopivuudesta aiheen käsittelyyn ja nuorten kanssa työskentelyyn.

Keskustelin pari kuukautta työpajan jälkeen toisen ryhmän ohjaajan kanssa ja hän koki, että jo tämä yksi työpajapäivä vaikutti positiivisesti nuorten itsetuntoon. Eräs nuorista on osallistumisen jälkeen alkanut käyttää kynsilakkaa, vaikka oli ennen työpajaa sitä mieltä, että ei ikinä uskaltaisi, vaikka haluaisi. Ehkä tämän työpajakokemuksen jälkeen sukupuolen ilmaisun tutkiminen arjessa voi olla hitusen verran helpompaa, taustalla on siitä ainakin yksi kokemus. Jos omanlainen sukupuolen ilmaisu on mahdollista työpajassa, ehkä se on mahdollista oikeassakin elämässä.

Työpajan tarjoama mahdollisuus sukupuolen ilmaisuun liittyviin kokeiluihin ja omanlaiseen ilmaisuun koettiin käsitykseni mukaan merkittävänä. Kokemustani tukee niin tilaajan kuin nuorten kanssa käydyt keskustelut, reflektoinnit ja palautteet. Viisi kahdeksasta nuoresta kertoi työpajan lopussa uskaltaneensa jotain haluamaansa ensimmäistä kertaa ja kokemuksen olleen merkittävä. Seuratessani nuorten työskentelyä ei jäänyt epäselväksi nuorten kiinnostus ja tarve aiheen käsittelyyn.

Tilaaja kertoi, että työpajan ansioista tapahtui myös ryhmäytymistä. Vaikka nuoret ovat aiemmin olleet samassa tilassa keskenään, niin usein he ovat enimmäkseen olleet samojen tuttujen ihmisten seurassa. Nyt uskallettiin luopua ”turva-ihmisistä” ja ottaa kontaktia sekä käydä keskustelua myös vähemmän tuttujen ryhmäläisten kanssa. Kokemukseni mukaan tämä on yksi esimerkki soveltavan teatterin työtapojen vahvuudesta ja monipuolisuudesta. Työskennellessä tämän tyyppisillä menetelmillä väistämättä myös tutustutaan itseen ja toisiin, rakennetaan luottamusta, harjoitellaan vuorovaikutusta ja kuuntelua sekä yhdessä tekemistä.

Työpajassa nousi esille samoja asioita kuin mitä nousi esille lukiessani kirjallisuutta ja tutkimuksia. Nuoret olivat yksimielisiä siitä, että yhteiskunta haluaa ihmisen olevan

joko nainen tai mies ja ilmaisevan sukupuoltaan tietyllä tavalla. Ongelmia tulee, jos ei toimi normien mukaisesti. Odotuksista heille tuli paineita ja ne suututtivat. Nuorilla oli omakohtaisia kokemuksia siitä, että käytökseen on puututtu jo päiväkodissa, jos se ei ole ollut sukupuolelle tyypillistä.

Pro gradu -tutkielmassaan Sanna Lackman-Ala-Poikela esittää, että kasvattajien toiminnan taustalla on erilaisuuden pelko. He käyttävät valtaansa normalisoidakseen käytöstä, tuottaakseen mahdollisimman tavallista lapsuutta. (Lackman-Ala-Poikela 2014, 121) Vanhemmat saattavat pyrkiä suojelemaan lapsiaan kasvattamalla heitä käyttäytymään normien mukaisesti, koska normeista poikkeava sukupuolen ilmaisu voi aiheuttaa kielteisiä reaktioita ympäristössä. Ikävä kyllä nuori voi kokea sukupuoli-normeihin ohjaamisen hylkäämisenä. Suomalaisen kaksostutkimuksen mukaan sekä hetero- että homoseksuaaleilla aikuisilla, joilla oli sukupuoliepätyypillinen lapsuus, oli enemmän kokemuksia vanhempien kylmyydestä ja turhasta kontrollista kuin niillä, joilla oli ollut sukupuolityypillinen lapsuus. Transsukupuolisista on havaittu vastaavaa. (Huuska 2011, 236).

Miehen feminiinisyys nousi esille monta kertaa. Koettiin, että naisille maskuliinisuus on paljon sallitumpaa kuin feminiinisyys miehille. Vastaavia havaintoja on tehty päiväkotien arjessa, poikien feminiinistä käytöstä rajoitetaan enemmän kuin tyttöjen maskuliinista käytöstä (Lackman-Ala-Poikela 2014, 121). Ylipäätään maskuliinisuuden koettiin olevan hyväksytympää, ihan kaikille. Pohdin, kertooko tämä jotain tämän hetkisestä maailman tilasta ja vallitsevista arvoista. Nuoret perustelivat asiaa näin: *”Jos olet maskuliinisempi, sinulla on mahdollisuus selviytyä elämässä paremmin.”*

Normeilla määritellään ja asetetaan ehtoja myös ruumiin muodoille. Ruumiin sosiaalista hyväksyttävyyttä määrittelevät normit ovat sukupuolittuneita. Mies- ja naisruumiille asetetut ehdot ovat kytköksissä vallitseviin käsityksiin miehuudesta ja naisuudesta. (Harjunen 2010, 241). Sukupuolinormien mukaista naisen olemusta nuoret kuvasivat muun muassa sanoin: hento, hoikka ja sulavalinjainen kun taas miehen olemusta he kuvasivat sanoin: massiivinen, pitkä ja lihaksikas. Harjunen kuvailee Käsikirja sukupuoleen -teoksessa sosiaalisesti hyväksyttävimpiä nais- ja miesruumiita lähes samoin sanoin: *”Naisilla sosiaalisesti hyväksyttävintä ruumista merkitsee nykyään useimmiten pienikokoinen, hoikka ja kiinteä ruumis kun taas miehillä ruumiin*

ihanteena on edelleen vahvan näköinen, lihaksikas ja raameiltaan suurikokoinen mies” (Harjunen 2010, 241).

Tulevaisuudessa voisin ohjata työpajan säännöllisesti Hyvinkään nuorisopalveluille. Toimintaan tulee koko ajan lisää uusia nuoria ja mukaan hakeutuu entistä nuorempia. Olisi myös hyödyllistä saadun palautteen pohjalta suunnitella ja ohjata työpajaan osallistuneille nuorille toinen työpaja, jossa työskentelyä voisi jatkaa ja syventää. Tilaaja pohti, että myös heidän henkilökuntansa hyötyisi aiheen käsittelystä. Jo vedettyä työpajaa voisi tarjota muuallekin osaksi pääkaupunkiseudun sateenkaarevaa nuorisotoimintaa. Valtakunnallisesti sitä voisi tarjota Setan kautta. Heillä on alueellisia paikallisjärjestöjä ympäri Suomea. Voisin toimia itse työpajan ohjaajana tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi vapaaehtoiset vertaiset voisivat toimia ohjaajina. Voisin kouluttaa heidät ohjaamaan työpajan. Rahoitusvaihtoehtoja täytyy toki myös pohtia.

Työpajasta voisi muokata myös version palvelemaan ihan kaikkia nuoria, muitakin kuin sateenkaarinuoria, esimerkiksi nuorisotalojen toiminnan yhteyteen tai työpajoille. Silloin sitä jalkautettaisiin kaupunkien nuorisopalveluiden kautta. Kokemukseni mukaan tarvetta sukupuolen ilmaisun tutkimiseen ja kokeilemiseen on riippumatta sukupuolen kokemuksesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Uskon, että myös cissukupuoliset ja heteroseksuaaliset nuoret pohtivat sukupuolen ilmaisuun liittyviä kysymyksiä ja hyötyisivät työskentelystä. Tiukka sukupuolijärjestelmä karsii kaikilta ominaisuuksia, joita pidetään tietylle sukupuolelle sopimattomana (Seta 2013, 71).

Minulta kysytään säännöllisin väliajoin työpajoja, joissa pääsisi kokeilemaan sukupuoliin liittyviä ulkoisia tunnusmerkkejä, kuten meikkiä, partoja, toppauksia ja latistamisia. Tuntuukin, että tätä kaivataan erityisesti. Että joku tuo paikalle välineet ja opastaa. Olen huomannut ohjatessani työpajoja, että usein osallistuja tarvitsee konkreettisen ”muodonmuutoksen” toimiakseen toisin. Aivan kuin päälle puetut sukupuoliin liitetyt attribuutit antaisivat luvan ja oikeutuksen halutulle käytökselle.

Aiemmin ohjatessani työpajoja olen havainnut, että niin sanottu ”ristiin pukeutuminen” ei ole ainut osallistujia kiinnostava vaihtoehto. Miehet haluavat yhtä lailla tutkia maskuliinisuutta ja naiset feminiinisyttä. Osallistujat haluavat yhdistää sukupuoliin liitettyjä tunnusmerkkejä ja käyttäymismalleja sekä luoda kokonaan uusia sukupuolia. Tämä kertoo mielestäni siitä, että sukupuolinormit koetaan rajoittavina, rooleihin ei

mahduta eikä niissä haluta olla. Ihmiset haluavat löytää omia tapoja sukupuolen ilmaisulleen ja tarvitsevat siihen apua.

Toinen havaitsemani tarve nousee sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden parissa työskenteleviltä aikuisilta, ammattilaisilta. Esimerkiksi nuorten parissa työskentelevät ohjaajat pohtivat, miten käsitellä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä teemoja nuorten kanssa. Miten kohdata sateenkaarinuori, miten ottaa asioita puheeksi ja mitä sanoja käyttää? Käsitykseni mukaan tietoa aiheesta on, mutta rohkeutta asioiden käsittelyyn puuttuu.

Olisi paljon tehtävää myös siinä, että erilaisia tietopaketteja ja esitteitä käännettäisiin kokemukseksi, konkretiaksi ja käytännöiksi. Yksi keino voisi olla ”lihallistaa” kirjoitettua tietoa työpajan muotoon perinteisen koulutuksen sijaan. Powerpoint-esityksen sijaan asioita pohdittaisiin toiminnallisesti yhdessä. Asiallista tietoa, kirjallisuutta, ohjeita ja oppaita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta löytyy jo hyvin.

Koen, että käyttämäni työtavat olivat sopivia aiheen käsittelyyn. Soveltavan teatterin menetelmät ovat myös hyödyllisiä työvälineitä yhteisöpedagogeille esimerkiksi osallisuuden lisäämisessä, innostamisessa, kasvun tukemisessa, yhteisöllisyyden luomisessa ja vuorovaikutuksen edistäjinä. Kannustan kokeilemaan ja soveltamaan niitä rohkeasti.

Nuorten kanssa toimiville aikuisille haluan sanoa: älä olet. Esitän saman toiveen opiskelupaikkani lehtoreille ja koulutovereille. Ja kaikille ihmisten parissa työskenteleville, ihmisiä kohtaaville. Olen havainnut, että ihmiset eivät tee enää niin usein oletuksia ihonvärin, ammatin tai muun perusteella. Tai ainakin tiedostavat asian, jos niin tekevät. Mutta kun kyse on sukupuolesta, ollaan yllättäen sokeita. Puhe on sukupuolittunutta ja kaikkien oletetaan olevan joko naisia tai miehiä. Kiitän kaikkia niitä ihmisiä, jotka ovat näissä tilanteissa toimineet toisin.

Yksinkertainen vinkki on pohtia omia sanavalintoja. Sanoilla luodaan maailmaa, annetaan mahdollisuuksia ja rajataan. Sen sijaan että kysyt nuorelta tyttö- tai poikaystävästä, voit kysyä seurustelusta. Näin et oletta mitään hänen seksuaalisesta suuntautumisesta. Sen sijaan, että käytät aina sukupuolitettuja sanoja kuten tyttö, poika tai vaimo, voit kokeilla käyttää sanoja, jotka eivät määritä sukupuolta. Näitä sanoja

ovat esimerkiksi lapsi, ihminen ja puoliso. On hyvä pohtia, milloin on tarpeen tuoda sanoilla esiin sukupuoli tai oletus sukupuolesta.

Olen aiemmin elänyt pitkään ihmisen kanssa, jonka olemus ja sukupuolen ilmaisu haastavat kaksijakoista sukupuolijärjestelmää ja sen mukaisia normeja. Voi sitä hämmennyksen määrää, minkä hän on ihmisissä aiheuttanut. Aivan kuin osa ihmisistä olisi suorastaan toimintakyvyttömiä ennen kuin saisi tiedon hänen sukupuolestaan. Vanhempana taas minulla on lukuisia esimerkkejä siitä, mitä puhetta lapseni saa osakseen riippuen siitä, mitä hänellä on päällään. Mekossa kehutaan ulkonäköä, sisissä verkkareissa samaa lasta kehutaan voimakkaaksi. Ensimmäinen kysymys lapsista puhuttaessa on lähes aina sama: ”Tyttö vai poika?”

Jos minun sukupuoltani kysytään, vastaan, että olen ihminen. Seksuaalisesta suuntautumisesta kiinnostuneille kerron, että rakastun ensisijaisesti ihmiseen. Sukupuoli on vain yksi ominaisuus ihmisessä.

Yhä edelleen ihmisen sukupuolta määritellään lähtökohtaisesti yleensä miehenä ja naisena tai muun sukupuolilokeron määritelmällä, vaikka sukupuoli on ominaisuuksien rypäs, joka vaihtelee uros-naaras-janalla, ja sitä voidaan tutkia geenien, kromosomien, anatomian, sosiaalisen ja psykologisen sukupuolen tasoilla. Useimmat ihmiset rakentavat identiteettiään yksinkertaisesti miehenä tai naisena, vaikka sukupuoli ei ole joko-tai vaan sekä-että, vaikkakin useimpien ominaisuudet painottuvat uros-naaras -janan päihin. Ihminen on siis ’vain ihminen’, jolla on eri asteisesti ilmeneviä sukupuoliominaisuuksia, mutta mitään kaavaa, jolla jokaisen sukupuoli voitaisiin lokeroida sukupuolisena subjektina ei ole olemassa. (Tyrniluoto, Susa 2017b.)

Toivon ja olen valmis tekemään töitä sen eteen, että jokainen saisi ilmaista itseään vapaasti. Että sukupuoli ei määrittäisi sitä, miten minä voin olla, elää ja käyttäytyä, eikä sitä mitä mahdollisuuksia maailma minulle tarjoaa. Ideaali yhteiskunta ei jaottele ihmisiä kahteen leiriin ja kasvata heitä sen mukaisesti, vaan antaa jokaiselle yksilölle samat mahdollisuudet ja vapauden elää oman näköistä elämää.

Tämä työpaja oli yksi pieni teko. Viesti nuorille. Olette tärkeitä juuri tuollaisina kuin olette. Teillä on oikeus omanlaiseen sukupuolen ilmaisuun. Olette samanarvoisia kuin muut. Ja aikuisten tehtävä on tukea: auttaa nuorta löytämään ja olemaan oma

itsensä. Arvostetaan ja juhlitaan elämän ja ihmisten monimuotoisuutta. On aika siirtä erilaisuuden suvaitsemisesta todelliseen yhdenvertaisuuteen.

Ilman näin innostunutta ja osallistuvaa tilaajaa, työskentelyni olisi ollut paljon työllämpää ja hitaampaa. Koin, että heillä oli sama tavoite kuin minulla, palvella nuoria sekä tehdä työskentelystä mahdollisimman antoisaa. Iso kiitos Hyvinkään nuorisopalveluille, Jennille ja Jennalle. Iloitsen nuorten puolesta, että heillä on juuri teidät. Olette ihan mahtavia. Kiitos myös kaikille teille, jotka olette opinnetyöni prosessin eri vaiheissa tarjonneet minulle tukea ja palautetta. Erityiskiitos kaikille työskentelyyn osallistuneille nuorille jakamisesta, luottamuksesta ja heittäytymisestä. Ootte ihan huikeita, kauniita ihmisolentoja. Älkää ikinä uskoko mitään paskaa mitä teille sanotaan siitä, että ette kelpaisi juuri tuollaisina kuin olette. Itsemäärittelyoikeus seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun suhteen rules! Toivon teille kaikkea hyvää, ei kun parasta <3 P.S. Se Peruquoisin Be yourself -biisi kertoo olennaisen <3

LÄHTEET

- Alanko, Katarina 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23.
- Butler, Judith 2006. Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Suom. Tuija ja Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Harjunen, Hannele 2012. Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 241–242.
- Huuska, Maarit 2011. Sukupuolen moninaisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Liisa Tuovinen, Olli Stålström, Jussi Nissinen & Jorma Hentilä (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Oy Yliopistokustannus, 222–229.
- Huuska, Maarit (toim.) 2015. Sukupuolen moninaisuus. 3. korjattu painos. Helsinki: Seta ry.
- Korhonen, Pekka 2014. Soveltavasta teatterista ja teatterilähtöisistä menetelmistä – mitä tänään ajattelin. Teoksessa Pekka Korhonen & Raija Airaksinen (toim.) Hyvä hankaus 2.0. Helsinki: Draamatyö, 13–28.
- Lackman-Ala-Poikela, Sanna 2014. Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa. Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.
- Lappalainen, Jenni 2017. Hyvinkään nuorisopalvelut, nuoriso-ohjaaja. Haastattelu sähköpostitse 19.5.2017.
- Luoma-Kuikka, Anneli 2014. Draamatyökaluja työnohjaukseen. Teoksessa Pekka Korhonen & Raija Airaksinen (toim.) Hyvä hankaus 2.0. Helsinki: Draamatyö, 185–192.
- Rossi, Leena-Maija 2015. Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, rodun ja värin politiikkaa. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Rusanen, Soile 2014. Osallistava teatteri koulutusmenetelmänä. Teoksessa Pekka Korhonen & Raija Airaksinen (toim.) Hyvä hankaus 2.0. Helsinki: Draamatyö, 145–154.
- Seta 2016a. #oleSinä. Esite nuorille. Seta.
- Seta 2013. Älä olet - Normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. Seta-julkaisuja 22.
- Taavetti, Riikka & Alanko, Katarina & Heikkinen, Lotte 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushanke. Tiivistelmä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Tyrniluoto, Susa 2017a. Esseitä sukupuolesta 1. Sukupuolesta sukupuolisuuteen. Koneen Säätiö. Pori: Bohem Print.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 171. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Väitöskirja.

Internetlähteet

Hyvinkään nuorisopalvelut 2017a. Nuoriso. Viitattu 12.9.2017.

<http://www.hyvinkaa.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoriso/>

Hyvinkään nuorisopalvelut 2017b. Sateenkaarevat. Viitattu 22.5.2017.

<http://www.hyvinkaa.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoriso/kerhotoiminta/sateenkaarevat/>

Mappes, Johanna & Hurme, Mikko 2013. Ihmisen sukupuoli on tulkinnanvarainen asia. Helsingin Sanomien Vieraskynä-kirjoitus 29.3.2013. Viitattu 22.8.2017.

<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002628522.html>

Naisasialiitto Unioni 2017. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -hanke. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 24.8.2017. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/sukupuolella-on-valia/>

Peruquois 2017. Be yourself. Viitattu 22.9.2017.

<https://www.youtube.com/watch?v=idq-Zw1VF5c>

Seta 2016b. Sateenkaari-sanasto. Viitattu 10.5.2017.

<http://seta.fi/sateenkaarisanasto/>

Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2017a. Sukupuoli. Tasa-arvontiedon keskus. Viitattu 8.5.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli>

Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2017b. Sukupuolen moninaisuus. Tasa-arvontiedon keskus. Viitattu 27.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>

Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2017c. Sukupuolen ilmaisu. Tasa-arvontiedon keskus. Viitattu 8.5.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-ilmaisu>

Tutkivan teatterityön keskus 2017. YLÖS-hanke. Ammattiteattereiden yleisötyön kehittäminen. Viitattu 22.8.2017. <http://www.yleisotyo.fi/index.php?page=soveltava-teatteri>

Tyrniluoto, Susa 2017b. Sukupuolilokeroiden illuusio. Koneen Säätöön Rohkeus-blogi 11.8.2017. Viitattu 28.8.2017.

<http://www.koneensaatio.fi/blogi/sukupuolilokeroiden-illuusio/>

Vähäpassi, Emmi 2009. Sukupuoli säpäleiksi. Voima-blogi 9.9.2009. Viitattu 28.8.2017. <http://voima.fi/blog/arkisto-voima/sukupuoli-sapaleiksi/>

LIITTEET

Liite 1

KYSELY OHJAAJILLE JA NUORILLE

Kristiina Puukko 5/2017

1 Mitä erityistä on mielestäsi hyvä huomioida työskennellessä sateenkaarinuorten kanssa?

2 Minkälaisia kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen nuoret esimerkiksi pohtivat kokemuksesi mukaan?

3 Mitä konkreettista sukupuolen ilmaisuun liittyvää nuoret voisivat mielestäsi haluta päästä tutkimaan ja kokeilemaan?

4 Mitä a) toiveita ja b) pelkoja kuvittelet, että nuorilla voisi olla tähän työpajaan osallistumiseen liittyen?

5 Vapaa sana: ajatuksia, kommentteja, toiveita, ideoita, tajunnanvirtaa

Liite 2

REFLEKTOINTI, VÄLIPURUT-LOMAKE NUORILLE

Kristiina Puukko 6/2017

1–2–3-lämmittely

Minkälaista oli tehdä? Miten käyttäydyit kun teit mokaan?

Kävele kuin

Miltä tuntui tehdä? Mitä havaintoja teit? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä havaitsit?

Gender Buffet, tutustuminen ringissä sekä Mitä tapahtuu näissä vaatteissa?

Kehon, tilan ja äänen käyttö.

Minkälainen kokemus oli? Mitä ajatuksia ja tunteita heräsi? Havaintoja sukupuolen ilmaisuun liittyen?

1–2–3-lämmittely

Minkälaista oli tehdä nyt? Miten käyttäydyit kun teit mukan? Onko eroa siihen, kun tehtiin aiemmin sama harjoitus? Jos, niin minkälaista?

Liite 3

PALAUTELOMAKE NUORILLE

Kristiina Puukko 6/2017

Arvosana omalle tietämykselle sukupuolen ilmaisun suhteen a) ennen työpajaa ja b) työpajan jälkeen, asteikolla 4–10?

a)

b)

Kokemusmääräsi sukupuolen ilmaisun liittyen suhteen asteikolla 4–10 a) ennen työpajaa ja b) työpajan jälkeen?

a)

b)

1 Mistä pidit erityisesti? Mikä tuntui sinulle merkitykselliseltä?

2 Mitä jäit kaipaamaan?

3 Syntyikö uusia ajatuksia, havaintoja tai kysymyksiä sukupuolen ilmaisuun liittyen? Jos, niin minkälaisia?

4 Saitko rohkeutta sukupuolen ilmaisuun liittyen? Jos sait, niin mistä harjoitteista erityisesti?

5 Vapaa sana

Liite 4

LUPA OSALLISTUA NUORISOPALVELUIDEN JÄRJESTÄMÄLLE RETKELLE

Jenni Lappalainen ja Jenna Rintala 6/2017

16.6.–17.6.2017 on mahdollisuus osallistua nuorisopalveluiden järjestämään yön yli olevaan retkeen Rytkön leirikeskukseen. Retki on osallistuville nuorille ilmainen ja sisältää matkat, majoittumisen sekä ruokailut.

Nuoren on mahdollista osallistua viikonloppuun joko perjantaista lauantaihin tai osaksi aikaa. Pelkästään lauantaina osallistuvilta toivomme kyydin löytyvän kodin puolelta, mutta pyrimme tarvittaessa joustamaan mahdollisuuksissa kuljetuksiin. Perjantaina yöksi kotiin lähteville järjestämme kuljetuksen takaisin Hyvinkäälle, Nuorisotalo Sillan pihaan illalla arviolta klo 20–21 aikoihin – nuorella on velvollisuus itsellään tiedottaa kotiin tarkka aika. Huoltajalla on myös mahdollisuus kuljettaa nuori retkelle itse.

Leirikeskuksen osoite on: Kenkiäntie 75, 05720 Hyvinkää ja lisätietoa leirikeskuksesta löytyy: <http://www.hyvinkaa.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/vuokrattavat-tilat/rytkon-leirialue>

Nuoret eivät ole vakuutettuja Nuorisopalveluiden toimesta. Retkelle osallistuvat mukaan kaksi nuoriso-ohjaajaa. Vastuuohjaajana toimii Jenni Lappalainen, joka on koko reissun ajan tavoitettavissa työpuhelimestaan numerosta: 040 668 5040. Etukäteen voi myös kysyä lisätietoja retkestä sähköpostitse jenni.lappalainen@hyvinkaa.fi

Reissun sisältöön kuuluu ruoanlaittoa, yhdessä tekemistä, pelailua sekä mahdollisuus saunaan ja kylmää pelkäämättömien uida. Uiminen on sallittu vain sovittuun aikaan valvotusti. Lauantaina ohjelmistossa on mielenkiintoinen ja teatterin keinoja hyödyntävä työpaja, johon osallistuminen on vapaaehtoista sekä ilmaista. Tästä alla tieto työpajan pitäjältä koskien kuvauslupaa:

Hei, opiskelen Humanistisessa ammattikorkeakoulussa yhteisöpedagogiksi ja opinnäytetyöni tilaaja on Hyvinkään nuorisopalvelut. Vedän siihen liittyen Rytkössä 17.6. Gender Play -nimisen työpajan, jossa tutkitaan sukupuolen ilmaisua toiminnallisissa teatterilähtöisissä menetelmissä. Työpajan dokumentointi on olennainen ja tärkeä osa opinnäytetyötä. Valokuvia käytetään nuoria kunnioittavasti, eikä niihin liitetä tietoja henkilöllisyydestä. Kuvat käydään vielä läpi nuorten kanssa ja he saavat itse päättää mitkä julkaistaan. Opinnäytetyö julkaistaan arviolta lokakuussa 2017 verkkojulkaisuu-

na Suomen ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ylläpitävällä sivustolla osoitteessa:
<https://www.theseus.fi/>

Lisätietoja: Kristiina Puukko, kristiina.puukko@gmail.com / 040 569 4711

Leirin aikataulu:

Perjantai

klo 16 Lähtö Nuorisotalo Sillasta

klo 16.30 Perillä Rytkön leirikeskuksella (Kenkiäntie 75, 05720 Hyvinkää)

klo 17–18 Ruokailu

klo 18–20 Ohjattua toimintaa; ryhmäpelejä, tehtäviä

klo 20–21 Saunamahdollisuus sekä uintimahdollisuus, grillailua ja iltapalaa (sään salliessa ulkona)

Lauantai

klo 8–10 Aamupala

klo 11 Työpaja alkaa

klo 13–14 Ruokailu

klo 17 Työpaja päättyy

klo 17.30–18 Valmistautuminen sekä lähtö kotimatalle

----- Palauta tämä osio -----

Osallistujan nimi:

Huoltajan nimi sekä puhelinnumero:

Nuorella on lupa

Osallistua retkelle perjantaista lauantaihin, yöpyen leirikeskuksella

Osallistua retkelle pelkästään perjantaille

Osallistua retkelle pelkästään lauantaille

Osallistua retkelle sekä perjantaina että lauantaina, mutta yöpyy omassa kodissa

Nuori saa osallistua kimpakyytiin Nuorisotalo Sillasta – Rytköön – takaisin

Nuori saa kyydin paikalle huoltajaltaan, lisätiedoissa tarkemmat kellonajat

[] Nuorta saa kuvata osallistuessa Gender Play –työpajaan sekä kuvia käyttää dokumentoinnissa

Muuta huomioitavaa:

Huoltajan allekirjoitus:

Liite 5

FACEBOOK-TAPAHTUMAKUTSU NUORILLE: "ME MENNÄÄN RYTKÖÖN!"

Jenni Lappalainen ja Jenna Rintala 6/2017

Me mennään Rytköön!

Eli tämä on paljon puhuttu Kaarevien reissu Rytköön, monille tuttu nimellä "Luokkaretki"! Mennään porukalla ja ollaan yön yli. Yön yli ei myöskään ole pakko jäädä vaan sovitusti kuskataan perjantai iltana takaisin Sillan pihalle ne, jotka ei jää yöksi. Kutsu-kaa muitakin Kaarevissa käyviä (tai jos teillä on superparas sateenkaareva kaveri ni kysäskää Jenniltä ni eiköhän se mukaan pääse!)

Ohjelmistossa tällä hetkellä:

-Gender Play: Sukupuolen ilmaisua soveltavan teatterin keinoin \o/ (mun ehdoton lemppari, pääsee pukuilemaan sekä tutustumaan ilmaisuun!)

-Syödään karkkia, mässyä, pitsaa (jos muistetaan ostaa), tikkupullia ja kaikkee mitä nyt olitte kirjotellu (paitsi kaljaa, hui teitä!)

-Bangliä ja oletettavasti muita lautapelejä (Voidaanhan pelaa ihmistä sit yöllä huuuu!)

-Saunomismahdollisuudet on, ja uintimahdollisuudet (ei missään nimessä pakollista kumpikaan)

-Grillailuu ja muuta yhdessä hengailuu

Tähän viestiketjuun voidaan yhdessä heitellä muita ideoita ja suunnitelmia et mitä tehtäis ja miten toteutetaan!

Moi kaikki,

mä oon mä ja mun nimi on Kristiina, niin ku tykkään sanoa 😊

Tuun pitämään teille Gender Play -nimistä sukupuolen ilmaisua tutkivaa työpajaa Rytköön. Ihan mahtavaa - olen kiitollinen, että saan tulla! Toi työpaja on mun opin- näytetyö, opiskelen yhteisöpedagogiksi Humanistisessa ammattikorkeakoulussa ai- kuisopinnoissa.

Ihan ekana haluan sanoa, että ei tarvii osata mitään osallistuakseen työpajaan. Me keskustellaan ja tehdään erilaisia harjoituksia teemaan liittyen. Avarretaan näkemyk- siämme sukupuolesta ja sen ilmaisusta ja toivottavasti saadaan lisää keinoja ja roh- keutta ilmaista itseämme niin kuin haluamme!

Sukupuolen ilmaisun voisi määritellä esimerkiksi näin:

”Sukupuolen ilmaisu sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa nainen, mies tai jotain muuta. Kulttuurissamme olevia sukupuolittuneita asioita ovat esimerkiksi vaatetus, muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet ja eleet. Ihmiset ilmaisevat sukupuoltaan joko tietoisesti tai tiedostamatta.”

Lähde: Seta

Lokerointi ei oo ikinä ollut mun juttu, eikä tämäkään työpaja tule olemaan sellainen. Me tutkitaan yhdessä teemaa, johon ei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia. Ja aina saa osallistua sen mukaan ja verran mikä itselle sopii.

Päälle rennot vaatteet missä voi vähän liikkua. Mukaan sellaiset vaatteet millaista ilmaisua haluaa erityisesti työpajassa tutkia ja kokeilla. Tässä voi luottaa siihen mitä tulee ekana mieleen. Voi hetken kokeilla jotain sukupuolen ilmaisua mitä on toivonut tai jotain mikä on itselle vierasta tai voi korostaa jotain ilmaisua itsessään. Voi tutkia ja kokeilla maskuliinisuutta, feminiinisyyttä, androgyynyttä, sekoittaa näitä yhteen tai luoda kokonaan uusia sukupuolen ilmaisuja. Voi olla tosi luonnollinen tai tosi drag, kaikki käy. Voi tutkia omaa sukupuolen ilmaisuaan tai luoda kuvitteellista hahmoa.

Lisäksi jos teillä on, niin ottakaa mukaan omia maskeerauksen liittyviä tarvikkeita kuten hiustuotteita, meikkejä, meikinpoistoaineet yms. Minäkin tuon niitä kyllä ja li- säksi tuon tullessani kaikki sukupuolen maskeeraamiseen liittyvät erikoistarvikkeet kuten partakarvat, liimat yms. Opastan halukkaita myös toppausten ja latistamisten tekemisessä. Otan siihenkin välineitä mukaan lainaksi.

Mitäs muuta? Tulipas jo paljon asiaa 😊 Kiitos ajatuksista mitkä oon jo saanut teiltä Jennin kautta. Vielä toivon, että ne, jotka ei oo vastanneet vastaisivat viimeistään huomenna ti 6.6. Ihan vaan kevyestikin riittää, mitä tulee ekana mieleen!

Mä tietty kerron sit tarkemmin itsestäni ja työpajasta Rytöksessä la 17.6. <3

P.S. Nyt saa tietty jo kysyä ja kommentoida. Ja Jenni käy kans tätä läpi teidän kaa kun tapaatte tiistaina.

P.P.S. Tyhmiä kysymyksiä ei ole!

PIAN NÄHDÄÄN <3

Liite 6

NUORTEN LAUSAHDUKSIA GENDER BUFFET -TYÖSKENTELYN AIKANA
Kirjurina Armas Alvari 6/2017

"Mä haluan poistaa näitä mahakarvoja." "Ei sulla ole mahakarvoja." "Onpa!"
"Eikä ole, nuo on ihan tavallisia ihokarvoja, noita on jokaisella ihan kuule naamas-
saankin."

"Sulla on maailman ihanin hame!"

"Sisäinen minäni pääsee valloilleen!"

"Sulla ei ole hartioita!"

"Mitä mä teen mun hiuksille?"

"Mä pöllin nää, huomenna on mun veljen rippijuhlat."

"Tästä ei tule kovin dramaattinen hahmo, tää on niin kuin minä muuttuneena ihan vähän."

"Jos mä olisin mies, mä olisin just tällainen."

"Sun tissit näyttää hyvältä." "Kiitos, mä tiedän kyllä."

"Mä en omista mitään hameita enkä mekkoja, tästä on ikuisuus."

"Jos sä meinaat heittää pukua päälle, sun pitää, äh, en mä tiedä."

"Kulmakarvat on vähän liian ohuet tähän, mutta ei se haittaa."

"Mä haluan korostaa mun tissejä, koska mulla ei ole niitä."

"Mä en oo ikinä käyttänyt meikkejä."

"Mä oon aina halunnut viikset."

"Mitä jos mä nyt näytän kaikista omimmalta itseltäni."

"Ota vähän polvista sitä haaraa niin tulee erittäin setämies asento."

"Tää on nyt se unelma."

"Mulla on tätä viiksiliimaa mun korvissa."

"Pitääkö mun nyt astua tanssiessa sun varpaille, kun mä olen setämies."

"Meikki tuo sun silmät todella esille."

Liite 7

OHJAAJAN TEHTÄVÄKOHTAINEN PALAUTE TYÖPAJASTA 6/2017

Aloitus

"Aloitus oli hyvä. Ryhmä koostui nuorista, jotka osallistuvat ryhmänä toimintaan. Ryhmä on avoin, mutta tietyllä tavalla tiivis; uudet otetaan aina hyvin vastaan, mutta juttelu on uusien kanssa usein pintapuolista. Ts. "jännittää olla avoin oma itsensä tuntemattomassa seurassa", jonka vuoksi rauhallinen alkuesittely oli hyvä. Kerroit itsestäsi, joka toi tuttuutta ja vaikutti rentouttavan ilmapiiriä. Eloisa tapa kertoa itsestä, ystävällinen."

Parikeskustelu

"Nuoret menivät rohkeasti itselleen vähiten tuttujen pariin. Tehtävä toimi ja laitto nuoret alkuun hieman etäälle mukavuusalueestaan – todella hyvä ja kevyt tapa laskeutua pajaan. Etenkin kun osaa nuorista oli ennakkoon jännittänyt tämä "mukavuusalue" ja siltä poistuminen; pieni ja keveä askel positiivisessa sävyssä."

Väitteet-jana

"Janat ovat olleet työpajaan osallistuville tuttuja ennakkoon sekä sitä kautta keskustelu. Nuoret olivat myös toivoneet ilmaisullisen ohjelman lisäksi keskustelemaa sisältöä, jota jana toi."

Muut harjoitteet

”Muutkin harjoitteet olivat tulevaan valmistavia, eli hieman liikettä tuovia (Kävele kuin... sekä patsaat) sekä mokailun pelosta rentouttavia (1-2-3 -lämmittely). Jälkimmäinen tehtävä oli sopivan helppo, että jokainen uskalsi lähteä mukaan. Mutta kuitenkin niin haastava, että kaikki mokasivat tasaiseen tahtiin; naurua kuului eikä mokaaminen ollut noloa.”

Meikkaus ja maskeeraus

”Meikkaukseen ja maskeerauksen ohjeistaminen oli tiivis, mutta riittävä. Tärkeää juuri neuvoa miten googlesta löytyy lisätietoa, sillä osalle nuorista tiedon hakeminen ja hakutermit ovat hukassa. Oli hyvä, kun näytit tietokoneelta konkreettisesti miten ohjeita löytyy. Muu ohjeistus tuli luontevasti maskeerauksen aikana/tukena. Vaihtoehdot millaista hahmoa/maskeerausta voi lähteä tekemään esiteltiin monipuolisesti ja tasa-puolisesti.

Maskeerausohjeistuksissa olisi ehkä voinut vielä konkreettisemmin näyttää partaa tai ylikorostettuja varjostuksia kasvoille (miten paljon voi laittaa korostusta ennen kuin se häivytetään; suurempi muutos), mutta se aika olisi ollut toisaalta pois. Tunnelma maskeerauksessa oli rauhallinen, siitä suuri plussa!

Suurin osa halusi tyyleistään yksilökuvat, ja nuoret kertoivat pajan jälkeen ylittäneensä itseään; oli uskallettu kokeilla täysin uudenlaisia vaatteita, kehoa mukailevampia vaatteita sekä meikattu elämän ekan kerran. Tunnelma oli positiivinen pitkään pajan jälkeenkin.

Hahmoissa/maskeerauksissa tehtyjä harjoitteita oli kivasti, ja nuorille jäi aikaa ”olla” tyylissään. Mietin kuitenkin, olisiko nuorista irronnut vielä vapaampiin harjoitteisiin? Olisiko hahmoista saanut vielä enemmän irti? Osalla tuntui olevan positiivista energiaa niin paljon, että olisi varmasti irronnut toiminnallisempaakin ja vuorovaikutteisempaa sisältöä! Ryhmää on vaikea ennakoida, joten tehtävät antoivat kuitenkin hyvät toimintaohjeet sekä –rajat. Ja hyvän ilmapiirin ja rennon tunnelman myötä myös reippaammin heittäytyvät saivat purkaa energiaansa.

Materiaalia oli mukana paljon ja monipuolisesti, myös kirjallista materiaalia – hienoa! Vaikka ei tulisi siinä hetkessä selatuksi, niin tietoa oli toivottu ja osa haluaa rauhassa tutustua (voivat tallentaa vain oppaan nimen).”

Lopetus

"Loppupurussa, fiiliskierroksessa huomioit todella hyvin myös hiljaiset nuoret ja kaikki saivat sanottua ajatuksensa. Jes!"

Liite 8

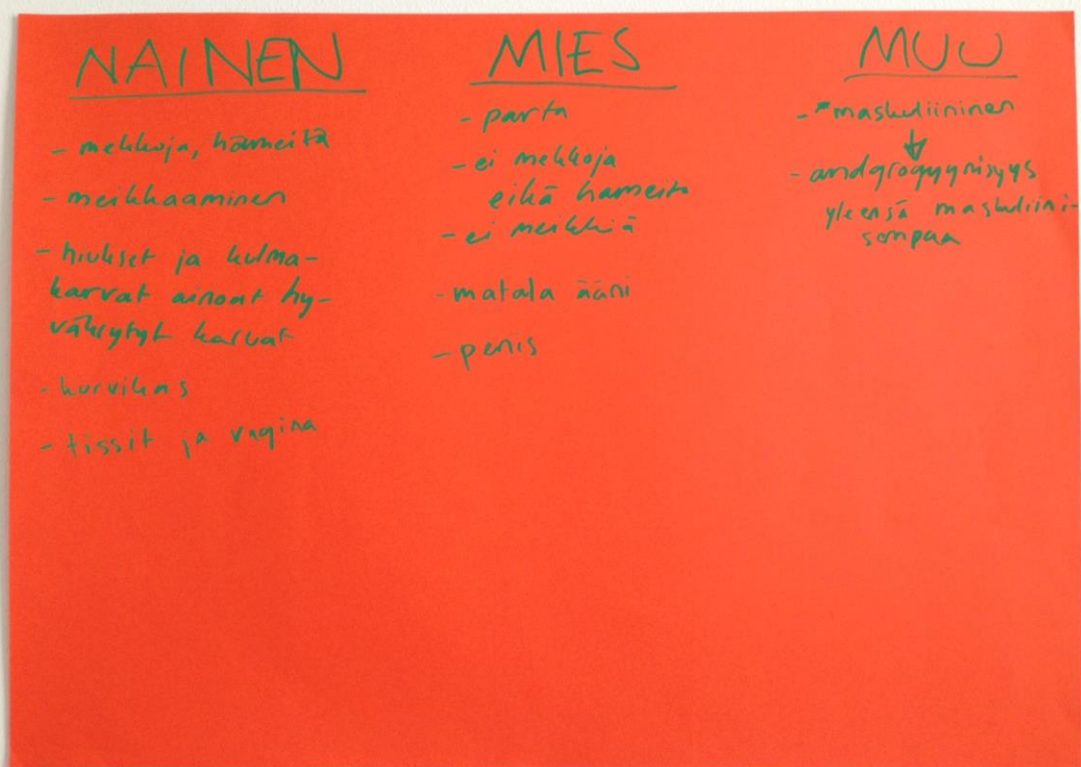
TYÖPAJASSA OTETTUJA VALOKUVIA

Kuvaajana Jenni Lappalainen 6/2017

NAIS

- kurvikas
- herkkä
- hento
- väkiväinen

MIES

- hento
- lihaksikas
- vie tilaa
- tyytyväinen

MUU

- epävarma
- kömpelö
- salaperäinen
- hiljainen
- ei sövi maisemaan

MUU

LEHMÄ →

ABSTRAKTI
LEIKKISÄ
RENTO

NAIS
NICE

SULAVA LINJAINEN
HOIKKA
HENTO
PEHMEÄ
KAINO
KIIVAS

MIES

PITKÄ
MASSIIVINEN
RITARI PERTTI
ITSEVARMA

<p>FEMINIININEN MUTTA NEUTRAALI</p> <p>HILPEÄ NAURAVA</p> <p>TARVE TÄYTTÄÄ TILAA OLEMUKSELLA</p> <p>SISÄLTÄ YÖ HASU</p>	<p>-kalkeka -ei kamalasti naureita tai melkoja</p> <p>-eyelinerit ja pun- aista huulipunaa</p> <p>-bändipaitoja</p> <p>-mustaa, punaista, vihreää, farkkua</p> <p>-olematon tussit</p>	<p>-rento asento</p> <p>-vähän epävarman oloine</p> <p>-ei niin puhelijaan oloine</p>
<p>-RENTO / VETELÄ</p> <p>-PIIKE SILMÄKULMASSA</p> <p>-PLEIKKAOHJAIN</p>	<p>-huppu</p> <p>-pää</p> <p>-päämukaan lase</p> <p>-kaikki muutkin perinteiset tavut</p>	<p>-maskuliininen, muttei liian maskuliininen?</p> <p>-huomiota herättämätön</p> <p>-ei räikeitä värejä, koruja tai melkoja</p>
		<p>LAPSI APINA RENTO ILMETÖN</p>

